

IN NAPOLEON'S SHADOW

**The First Editoin in English
of the complete Memoirs of**

LOUIS-JOSEPH MARCHAND

**Valet and Friend of the Emperor
1811 – 1821**

Preface bij JEAN TULARD

Produced bij PROCTOR JONES

791 blz. 1998

Vertaald uit het Engels in het Nederlands door Roel K. Vos (Apeldoorn)

Nov. 2021 –

**DEEL 2 (blz. 75 – 191, Hfd. 3 t/m 8)
Marchands begin in dienst van de Keizer**

**Van het verblijf op het eiland Elba)
tot de Honderd Dagen (juni 1814 – juni 1815)**

blz.

HOOFDSTUK 5 (blz. 127-136)

***Algemene onrust in Frankrijk – Defensie maatregelen – De geitenhoeder -
De Inconstant loopt vast – Dreiging van beperkingen op Sint-Helena of Saint Lucia -
Nieuws uit Wenen van Cipriani – Nieuwjaarsdag 1815 – Onlusten in Wenen –
Details over de scheiding van keizerin Josephine***

127 Officieren en reizigers of handelaren kwamen vanuit Frankrijk, Italië en Corsica en gaven Zijne Majesteit een nauwkeurig idee van de Franse positie en de algemene ontevredenheid, veroorzaakt door de nieuwe regering. De mensen vreesden voor de Keizer persoonlijk. Nieuw kwam uit Wenen, via Livorno en Napels en het was verontrustend. Handelaren uit Genua en Lyon, die wisten dat de Keizer en zijn familie hun pensioenen niet kregen, boden hem geld aan. Er werd gesproken over Sint-Helena.

De Keizer besloot toen om kapitein Loubers van de wacht naar het vasteland, naar Genua terug te sturen. Hij was er eerder geweest met Cipriani, een van zijn butlers. Cipriani, een vertrouwde hulp van Saliceti (189), de minister van politie te Napels, kende veel mensen in Genua en Wenen, die hij eerder ontmoet had in Napels en met wie hij contact had gehouden tijdens zijn vorige trip. Kapitein Loubers had een gevoelige missie en voerde die uit met tact en succes. De brik kwam aan in de haven van Genua onder voorwendsel, evenals in het verleden, om noodzakelijke spullen te kopen voor het bataljon en wat meubels en kristal voor het paleis. Brieven van de Keizer aan de keizerin werden verzonden en ontvangen en de antwoorden kwamen op Elba aan; intelligente contacten werden gelegd in die stad en aanbiedingen van geld en toewijding aan de Keizer werden gedaan aan kapitein Loubers.

Cipriani's opdracht was uit te zoeken, via personen, wiens namen hij had gekregen, wat er in diplomatieke kringen in de hoofdstad rond ging en in het Congres zelf; te kijken naar het vertrek van enig soeverein daar en dan zo spoedig mogelijk de Keizer te informeren en om in Genua met zijn vrienden een nieuw netwerk op te richten dat de Keizer elke week een bulletin zou sturen over de gang van zaken in Wenen.

189. Cipriani was een vertrouwensman van Saliceti. Christophe Saliceti was geboren in Bastia in 1757 uit de familie Plaisance en had rechten gestudeerd aan de Universiteit van Pisa. Hij ging terug naar Corsica en werd advocaat bij het Corsicaanse Opper gerechtshof. Gekozen als afgevaardigde voor de derde staat van de Verenigde Staten in 1789. In datzelfde jaar stelde hij het decreet op van een constitutionele vergadering, waarin Corsica verklaard werd tot een integraal deel van Frankrijk. Nadat de vergadering uiteen was gegaan, vertegenwoordigde hij Corsica bij de conventie. Hij brak met Paoli en moest toen een tijdje naar zijn geboorteplaats vluchten. Hij zocht beschutting in Provence, ging bij het leger van Carteau en verbond zich met Barras, Robespierre en Fréon om in het zuiden de vijanden van de Republiek te vermorzelen. In 1796 werd hij door het Directoire benoemd tot regeringscommissaris van het leger in Italië. Daar toonde hij zich erg toegewijd aan Bonaparte en diende hem goed tijdens de periode, dat de wapenstilstand met de Paus werd getekend. In 1797 was hij op Corsica terug, waar hij samen zweerde met Lucien Bonaparte. Gekozen als lid van de Raad van Vijfhonderd voegde hij zich niet bij de partizanen van 18 Brumaire, maar de Eerste Consul nam hem dit niet kwalijk: hij kende Saliceti's kwaliteiten als administrateur, die hij had geapprecieerd in Italië en die wilde hij gebruiken. Hij stuurde hem met een opdracht naar Toscane, daarna naar Genua, om daar een partij, die gunstig was voor Frankrijk te creëren. Hij trok de aandacht van Joseph Bonaparte, die koning was geworden in 1806 en die hem tot minister van politie benoemde. Op die positie liet Saliceti grote kwaliteiten en een sterk karakter zien. Tijdens de opstand van Calabrië dacht een geschrokken Joseph aan vluchten, maar hij bleef dankzij de smeekbeden van zijn minister van politie: toen voegde Joseph de titel van minister van Oorlog aan die van Saliceti toe. De aankomst van Murat in Napels veranderde de situatie. Deze nieuwe koning wist dat Saliceti gesteund werd door zijn echtgenote Caroline, wiens invloed hij vreesde. Hij behield hem niet in zijn functies en Saliceti keerde terug naar Parijs. Maar de Keizer stuurde hem terug naar Italië om deel uit te maken van het Consultum, dat in Rome werd opgericht (1809). Net toen hij zich daar gevestigd had, landde een Engels-Siciliaans leger in Calabrië, dus vluchtte hij naar Napels, dat door de vijand bedreigd werd. Hij nam zijn vroegere functies weer op en redde de situatie. Maar ondanks al deze diensten, behield Murat hem niet, hij benoemde Maghella tot minister van politie. Saliceti stierf plotseling (1809), toen hij vertrok van een diner, aangeboden door zijn opvolger. Dit was dus de waardevolle man, zeer gewaardeerd door Napoleon, die door Cipriani loyaal was gediend. Cipriani kon Napoleon geen beter referentie aanbieden.

128 Hij rapporteerde spoedig dat het Congres sprak over het gevaar om Napoleon zo dicht bij de kust van Frankrijk en Italië te hebben en over de behoefte hem verder weg te sturen, de naam van Sint-Helena was al genoemd. De Keizer wilde dit niet geloven, maar het werd bevestigd door een andere bron en een kopie van de geheime resolutie over dit onderwerp was al gemaakt; kranten spraken openlijk over dit plan. Waar of niet waar, de informatie, die de brik mee terug bracht, dwongen de Keizer om zekere voorzichtsmaatregelen te nemen.

129 Zee-commandant Chautard werd opgedragen een waakzaam blijvend oog te houden op de navigatie van schepen, die bij Elba kruisten. Britse kranten uit Livorno (190) gaven een soort bevestiging van het nieuws, dat de brik mee bracht. De Keizer zei, toen hij dit eerste nieuws ontving: 'Ik geloof niet dat Europa de wapens weer tegen mij wil opnemen; ik zou echter niet adviseren dat ze mij hier aanvallen, ze zouden deerlijk betalen voor hun avontuur.

190. In Napoleons tijd was Livorno, na Genua, de tweede haven van West-Italië. Het bleef een vrije en neutrale stad tot de stichting van het koninkrijk Italië. Toen Napoleon naar Elba werd gezonden, verliet zijn zuster Elise Toscane, waarvan zij de groot-hertogin was geweest sinds 1807 en de voormalige soeverein Ferdinand III nam opnieuw bezit van zijn gebieden. Aan het begin van zijn verblijf te Porto-Ferrajo had de Keizer Pons de l'Hérault als afgezant haar Ferdinand gestuurd, die hem zeer vriendelijk ontving en een echte belangstelling toonde voor de Keizer, die hij steeds zijn 'geliefde neef' noemde. Hij zei dat hij grote

problemen had gehad met de reactionairen te ontraden de complete ontmanteling van de Code Napoléon uit te voeren.

De minister van de groot-hertog, Fossombroni, was eveneens vriendelijke en respectvol naar Napoleon toe. Hij vroeg Pons om Napoleon te smeken 'erg voorzichtig te zijn' en voegde er aan toe 'het is aan u om voor hem te zorgen, want ze willen hem vermoorden.' Terwijl Napoleon Op Elba bleef, diende Livorno als centrum voor zowel spionage als contraspionage.

Vanwege de recente gebeurtenissen was Elba het brandpunt van aandacht van geheel Europa geworden. De regering van Louis XVIII wilde speciaal een strak oog op de afgezette Keizer houden. Aan het begin van juli 1814 besloot de koning vlakbij het eiland in Livorno opnieuw een consulaat op te richten, dat was verdwenen in 1808 bij de inlijving van het eiland bij het Franse Empire. Hij benoemde op die post een betrouwbare man, adjudant generaal Mariotti, die vertrouwelijke instructies ontving en in het geheim gefinancierd werd.

Mariotti was een Corsicaan uit Bastia, die gediend had als brigade generaal in het Franse leger in 1799 en die door Napoleon ridder was gemaakt, daarna officier in het Légion d'honneur. De Keizer had zijn belangstelling in hem verloren. Het is waarschijnlijk vanwege de wrok, die hij hierover voelde en vanwege zijn gedegen kennis van de Italiaanse taal en gewoontes, dat Talleyrand hem verkoos. Mariotti was verhuisd naar Livorno begin augustus 1814. Op 13 september bracht Talleyrand hem op de hoogte van diens vertrek van het Congres van Wenen en drong er bij hem op aan oog te houden op Elba en 'haar bezitter'.

Mariotti verspilde geen tijd en posteerde in alle kleine havens tussen Livorno en San Stefano agenten, die hem op de hoogte hielden van de kleinste incidenten en alle bewegingen van hen, die kwamen van of gingen naar Porto-Ferrajo. Bruslart, de militaire commandeur van Corsica, was in permanente correspondentie met de consul in Livorno; de laatste had niet verzuimd de bewaking van Porto-Ferrajo zelf te regelen. De vele bezoekers, wegens hun nieuwsgierigheid getrokken naar Elba, werden al in een vorige noot (136) genoemd. Mariotti begreep de behoefte aan betrouwbare informanten tussen de kosmopolitische menigte. Onder hen verdient er een speciale aandacht: komend vanuit Livorno landde hij in Porto-Ferrajo onder de dekmantel van een oliehandelaar. Zijn naam is een mysterie gebleven, maar hij werd steeds aangeduid als 'de oliehandelaar'. Onder het voorwendsel zaken te doen maakte hij bruikbare contacten. Hij was in contact met alle buitenlanders, die langs kwamen, met alle burgerlijke bedienden op het eiland en met alle Corsicaanse, Franse en Italiaanse officieren. Hij schreef in zijn notieboekje alles op wat hij hoorde en rapporteerde dit bij Mariotti in de vorm van een dagboek. Zijn verslagen, geschreven in het Italiaans, zijn van nogal wisselend belang.

(zie de gedetailleerde rapporten van de 'oliehandelaar' in dit boek, hoofdstuk 'Prelude to Conclusion').

130 Ik heb zes maanden voedselvoorraad, goede artillerie en dappere soldaten om me te verdedigen. Ik kreeg de verzekering dat ik soeverein zal zijn van Elba; ik voel me hier thuis en ik adviseer niemand hier te komen en me te storen.' Er werden enkele verdedigingsmaatregelen genomen voor de buitenste poorten. De Keizer beval het Britse fort te bewapenen, omdat het gescheiden was van de keten van de sterkste forten. Op een dag liet hij een put graven aan de voet van het fort, een kind van ongeveer twaalf jaar kwam naar hem toe en keek voorzichtig naar hem op, een blijde lach op zijn gezicht. De Keizer vroeg hem in het Italiaans waarom hij hier was.

'Ik kwam om u te zien, ze zeggen dat u Keizer Napoleon bent. Is dat waar?'

'Maar wat doe je hier?'

'Ik hoed mijn geiten.'

'Zijn ze van jou?'

'Nee, ze zijn van mijn meester.'

'Ben je tevreden over hem?'

'Niet zo erg, hij is rijk en geeft mij weinig.'

'Zou je blij zijn met een andere baan?'

'Ja, als het een goede meester was.'

'Wel, kom morgen dan naar de stad en vraag naar de groot-maarschalk, hij zal je een baantje geven. Bertrand, stuur hem naar Chauvin, hij zal hem in de stallen aan het werk zetten.'

Dezelfde avond nog bracht de kleine geitenhoeder de geiten terug bij zijn meester, klaagde niet over hem en vroeg om zijn zegen, dat deze sneller gaf dan het kleine bedrag, dat hij hem nog schuldig was.

Toen Napoleon Elba verliet, volgde dit jonge kind hem. De Honderd Dagen vonden plaats, er werd hem een klein bedrag gegeven om een vak te leren en de kleine Elbaanse geitenhoeder trouwde en is goed gesetteld in Parijs.

- 131 De Keizer ging ook naar Pionosa, een klein eiland, behorende bij Elba, waar hij een fort liet bouwen onder de leiding van kapitein Labarit (191), een genie-officier (later een afgevaardigde). Hij kampeerde daar enkele dagen in zijn tent, ging toen terug naar Porto-Ferrajo na een nogal heftige woordenwisseling (192) met de jonge kapitein en majoor Ruhl (193), aide de camp van de Keizer.

Omstreeks deze tijd kwamen er berichten uit Londen, die Napoleon informeerden, dat het plan om hem weg te halen van Elba niet afkomstig waren van de Britse minister; Lord Liverpool had in werkelijkheid hierover geschreven naar Wellington.

191. Marie-Denis Labarit, geboren in 1792, was een 21-jarige luitenant van de genie, toen hij vrijwillig naar Elba ging in 1814, omdat er geen andere genie-officier beschikbaar was om te gaan. Hij had voorheen opvallend gediend in Saksen en in Frankrijk en was in 1814 verbonden aan de keizerlijke garde van de algemene staf.

Hij landde op Elba in juni 1814 en Napoleon begroette hem met opvallende hartelijkheid en plaatste hem onder het bevel van kapitein Raoul, die de militaire genie commandeerde.

Eenmaal terug in Frankrijk en bevorderd tot kapitein, begon Labarit in de politiek, waar hij erg actief bleef, zelfs een afgevaardigde werd. Hij bleef altijd trouw aan de familie Bonaparte en werd senator in 1853 door keizerlijk decreet. Hij keerde terug naar een privé leven na de september-revolutie van 1870.

192. We weten via andere getuigen, namelijk Pons de l'Hérault, over dit incident, hier genoemd door Marchand. Toen Napoleon besloot Pianos militair te organiseren, beval hij luitenant Labarit naar het eiland toe te gaan en daar een fort te bouwen voor 100 man en 8 kanonnen, bestaande uit vier van 20cm en vier van 10 cm kaliber, een detachement van grenadiers, een van artillerie en 100 man commando's. Napoleon had Labarit de exacte plek voor de barakken en het fort aangewezen. Hij wees hem zelfs op de kaart de hoge rots aan, die de haven domineerde: 'Daar moet je je artillerie opstellen,' zei hij, 'plaats al je kanonnen binnen 24 uur en schiet op alles dat landt, ondanks jezelf.'

Maar Napoleon had van tevoren als eilandcommandeur majoor Gottmann benoemd, die tegen de bouw van de barakken was en daar voor in de plaats een huis wilde bouwen. Dit leidde tot eindeloze en dreigende argumenten. Toen Napoleon weer kwam kijken om te zien hoe het ging, complimenteerde hij Labarit en verweet Gottmann. De hoofd aide de camp van de Keizer, majoor Ruhl, kwam voor Gottmann op. Er was een gewelddadige discussie tussen Ruhl en Labarit. De Keizer voorkwam een duel dat de meningen moest beslechten, door tegen Labarit te zeggen: 'Ik verbied je te vechten.' Maar om te laten zien, dat hij zijn gedrag steunde, hief hij majoor Gottmann van zijn bevel.

193. Ruhl was een luidruchtige officier, die na Napoleon op Elba kwam. Hij zei dat hij een artillerie-majoor was, toonde een groot enthousiasme voor Napoleon, werd hartelijk verwelkomd door de soldaten van de garde en werd hoofd aide de camp bij Napoleon. Spoedig wist men dat hij in feite slechts kapitein was, ondanks al zijn beweringen bij de garde officieren.

- 132 De prinses van Wales had net aan de Keizer gevraagd of zij hem mocht ontmoeten op Elba (194). De Keizer, erg bezig met bouwen en werkluï, kon haar niet glorieus genoeg ontvangen en vroeg haar dit reisje af te blazen. De prinses had Marie-Louise ontmoet in Bern tijdens haar reis in Zwitserland: hij hoorde dat ze daar opgemerkt was vanwege de eigenaardigheid van haar kleding en haar gedrag.

Vroeg in december stuurde de Keizer de brik naar Napels met dhr. Ramolino (195) als officieel vertegenwoordiger naar de koning. Het was via de koningin en haar ambassade dat de hertog van Campo Chiaro (196), dat hij contact met haar had in Wenen. Er werden pogingen gedaan de Napolitaanse ministers te omzeilen. Deze hadden hun eigen belangen te verdedigen bij het Congres. De beperking van de koning van Saksen en de bezetting van Dresden en Leipzig door prins Reprine (197), die als algemeen gouverneur diende om

de belangen van de verschillende hoven van Oostenrijk en Frankrijk van die Rusland en Pruisen te gescheiden te houden.

194. Caroline Amélie Elisabeth, geboren op 17 mei 1768, tweede dochter van de hertog van Brunswick (gestorven in 1805 door verwonding te Auerstadt) en prinses Augusta van Engeland (zuster van George III)). In 1805 trouwde ze met de prins van Wales, die in 1820 koning George IV werd. Het huwelijk was niet gelukkig, hoewel ze een dochter hadden, Charlotte-Augusta. De prinses reisde intensief over het continent; het boek 'Les Dessous du congrès de Vienne' (Parijs, 1917) van bevelhebber M.H. Weil laat zien dat ze in november 1814 in Milaan was, een paar dagen later in Napels, verbleef in het paleis, dat werd bezet door Saliceti. Ze moet toen gepland hebben Elba te bezoeken, Marchand is de enige, die dit noemt.

195. Ramolino, een familielid van Napoleon, bezette de positie van belasting directeur te Ajaccio. Hij was naar Elba gekomen om de Keizer zijn diensten aan te bieden.

196. De hertog van Campo Chiaro was een Napolitaans staatsman van Spaanse afkomst, wiens familie zich vestigde in Napels in de 18^e eeuw. In 1806 werd hij gevraagd voor de Staatsraad bij koning Joseph, werd toen minister van de koninklijke hofhouding en werden diverse diplomatieke missies toevertrouwd. Bij het Congres van Wenen vertegenwoordigde hij koning Murat.

197. De Reppine prinsen behoorden tot een zeer oude Russische familie: onder hen was prins Nicolas Vassilievitch, goed bekend gedurende de regering van Catharina II en Paul I. Hij werd onder de laatste veldmaarschalk.

De prins, hier genoemd door Marchand, Nicolas Volkonski, was de kleinzoon van de veldmaarschalk. Hij vocht als kolonel te Austerlitz. Later, na de eerste nederlagen van Napoleon, was hij gouverneur van Saksen in 1813-1814 en als zodanig noemt Marchand hem hier.

133 Het was duidelijk dat de kaarten bezig opnieuw geschud werden; het was toen in Wenen een angstige en alarmerende tijd. Op Elba was het niet het moment om te klagen over het niet-uitvoeren van het Verdrag van Fontainebleau.

Later vernam de Keizer dat het congres op het punt stond uiteen te gaan; er was een alliantie gevormd tussen Frankrijk, Oostenrijk en Engeland tegen Rusland en Pruisen en het Huis van Bourbon vroeg Oostenrijk voor volledige herindeling van de Napolitaanse en Parmezaanse takken van hun familie. Keizer Frans was er al klaar voor om het Verdrag van Fontainebleau te verlaten over die artikelen, die Marie-Louise en haar zoon de hertogdommen van Parma en Plaisance verzekerden.

Toen de brik uit Napels terug keerde, zonk ze bijna bij aankomst. Het was te laat om de haven binnen te varen. Kapitein Taillade wachtte tot de volgende dag. Tijdens de nacht kwam er een geweldige storm op; heel vroeg in de ochtend werd een gedempt geluid gehoord, het waren kanonschoten uit angst. Het weer was zo slecht, dat het onmogelijk was iets te zien of te water te laten. De Keizer lag in bed; ik ging zijn kamer binnen en bracht hem op de hoogte van de situatie op zee en de hulp waarom gevraagd werd. Hij trok onmiddellijk zijn kamerjas aan en wilde naar buiten gaan naar zijn tuinterras. Hij werd bijna omver geblazen door de wind, toen hij naar buiten stapte en we bereikten de muur van de tuin met moeite en hielden ons er aan vast om niet weggeblazen te worden. Zijne Majesteit kon slechts het doffe geluid van het kanon horen, waarvan hij dacht dat het van het Etoile fort kwam, maar hij kon niets zien. De golven braken onstuimig op de rotsen onder het terras, overspoelden ze met water en creëerden een mist, die voorkwam dat men iets zag. Het geweld van de wind had de wachthuisjes naast het paleis om laten vallen. Hij was nauwelijks weer binnen, toen generaal Drouot kwam om hem te zeggen, dat de brik Inconstant om hulp riep en dat het nauwelijks met één anker kon blijven liggen. Er werd gevreesd dat het anker zou slippen en dat het schip zou breken en dat zou ook gebeurd zijn, maar het werd gered door de tegenwoordigheid van geest van luitenant Jarry. Op een ogenblik dat het door de storm geslingerde vaartuig zijn boeg gericht had naar een in de buurt zijnde inham en de golven het schip voort stuwden, hakte deze

onverschrokken zeeman de tros door met één bijlslag en daardoor liep het schip op het strand. De Keizer, over de problemen van de zeelui bekend, riep om paarden toen hij was aangekleed en galoppeerde weg, kwam aan bij de inham, waar de brik net op het strand was gelopen met maar weinig schade.

- 134 De zeelui waren uitgeput. Dhr. Ramolino werd aan land gezet, waar hij op de grond viel, hij dankte de voorzienigheid dat zij hem voor zo'n groot ongeluk had bewaard. Zijne Majesteit beval een groot vuur aan te leggen en alle provisie, die lokaal gevonden kon worden, moest gebracht worden. Hij keerde naar het paleis terug, blij dat de bemanning van de brik en het vaartuig zelf gered waren.

Op nieuwjaarsdag ontving de Keizer de goede wensen van de officials van het eiland en de verzamelde officieren van het corps. Hij ontving een brief van de keizerin en zou spoedig zelf terug schrijven. Zijne Majesteit ontving ook brieven van prins Eugène, koningin Hortense en andere familieleden. De koning van Napels verzekerde hem van zijn dankbaarheid en zijn volledige toewijding. Gravin Bertrand, lang aan huis gebonden geweest aan huis wegens ziekte, kwam voor de gelegenheid en er kwam geen einde aan de dankbare uitingen van haar naar de Keizer. Al deze mensen, gingen, nadat ze door de Keizer ontvangen waren, naar Madame en prinses Pauline om ze te ontmoeten. Die avond was er een familiediner en feest, waarvoor uitgenodigd waren de groot-maarschalk en gravin Bertrand, generaal Drouot, generaal Cambronne, kolonel Malet, commandant van de nationale garde, de burgemeester van de stad, kolonel Jermanowski, de president van het gerechtshof, groot-vicaris Arrighi, de kamerheren Vantini en Senno, Mme Vantini en haar dochter en dhr. en Mme Pons de l'Hérault. 's Avonds was er een sociale bijeenkomst, die tot middernacht duurde, bezocht door vele stadsbewoners en officieren van verschillende corpsen. Om 22.00u. trok de Keizer zich terug in zijn appartementen.

's Ochtends bij het ontwaken sprak ik mijn eerbied uit voor de Keizer, die me vroeg wat ik hem zou geven als nieuwjaarsgeschenk. Ik wist niets dat voldoende waardig voor hem was en kon alleen maar wensen dat hij met de keizerin en de koning van Rome verenigd zou worden. 'Arm kind,' zei toen hij opstond. Hij ging toen verder met wassen en aankleden. De prinses en Madame kwamen de Keizer begroeten; op een moment dat zij alleen waren, riepen ze mij, accepteerden dankbaar mijn eerbied en gaven me elk een opaal van een behoorlijke waarde.

- 135 Via zijn geheime correspondentie wist de Keizer van de kleine rivaliteiten, die in de hofhouding van de keizerin bestonden tussen Mme de Montesquiou – waarvan gezegd werd dat ze een te grote dame was om zich zorgen te maken over de intimidatie van de nieuwe hofdame – en Mme de Brignole (198). In overeenstemming met zulk nieuws, werd aan het verstand van de keizerin twijfel gezaaid over de legitimiteit van haar huwelijk met de Keizer. Dit om haar te laten scheiden, waar ze zich hevig tegen verzette. De nieuwe hofdame was bekend met zulke intriges. Geruchten over verwijdering van Elba en overbrenging naar Sint-Helena bleven maar bestaan. Wat de scheiding betreft, de Keizer lachte er hartelijk om, hij kende te goed de afhankelijkheid van Marie-Louise aan hem en hun zoon; hij twijfelde er nooit aan, ze had dapper verklaard dat ze haar titel als vrouw van hem wilde behouden. De keizer van Oostenrijk was te religieus om niet sterk tegen deze gedachte te zijn. 'Alle omstandigheden van mijn scheiding waren bekend in Wenen, voordat Marie-Louise trouwde, het was legaal, van waarde, onveranderlijk. Alle die geruchten zijn daarom zonder argumenten, al die intimidatie en samenzwering zal falen; ze zullen me uiteindelijk niet raken. Ik was de gravin de Brignole dankbaar voor haar begeleiding van de keizerin in Wenen en ze zou in mijn hoogachting vallen als ik er zeker van was dat zo'n advies van haar kwam.'

In 1809 toen de Keizer op het punt stond te gaan trouwen met aartshertogin Marie-Louise uit Wenen, had het Weense hof alle bijzonderheden van de scheiding, de ontbinding met Josephine willen weten. De burgerlijke verbintenis was een openbare gebeurtenis, aangekondigd met alle plechtigheid van onze wetten en de Senaat over de keizerlijke familie achtergronden.

198. Gravin de Brignole had de titel 'paleisdame' bij Marie-Louise. Geboren in Genua, ze was daar door Napoleon in verschillende onderhandelingen gebruikt. Ze was close met Talleyrand en via hem was haar dochter getrouwd met baron Dalberg, neef van de gekozen aartsbisschop van Mainz. Baron Dalberg was door Napoleon overgoten met gunsten, die hem er niet van weerhielden de Bourbons te helpen weer aan de macht te komen. Zijn schoonmoeder, die Marie-Louise naar Oostenrijk was gevolgd, bleef in de eerste plaats de trouwe vriend van de Prins van Bénevent (= Talleyrand, rkv). Hij steunde op haar en haar dochter om de Keizer te schaden. Zij was het, die het duivelse idee had Constant en Roustam naar Rambouillet te laten komen om Marie-Louise's dappere trouw te ondermijnen met verhalen over Napoleons minnaressen. Zoals Octave Aubry heeft geschreven, ze was een geboren koppelaarster, klaar om de keizerin in de armen van Neipperg te drijven.

136 Wenen werd voorzien van de officiële verklaring van de rechtbank, dat er geen huwelijk tussen Zijne Majesteit en Josephine was geweest. De officiële rechtbank baseerde haar beslissing op het feit dat het Concilie van Trente, onze eigen tradities en speciaal onze koninklijke verordeningen voor deze rechtbank niet werden erkend in Frankrijk. En vragen de aanwezigheid van de eigen parochiale priesters van de contracterende partijen onder straf van annulering. Dit was niet gebeurd. De Keizer wilde absoluut geen methode gebruiken, die zijn waardigheid kon schaden.

In 1804 was de rechtbank te Fontainebleau. De Paus was gekomen voor de keizerlijke zalving, het huwelijk met keizerin Josephine was niet gezegend in de kerk. De keizerin drong er bij de Keizer op aan dit te doen; want dit openbaar te maken zou een schandaal hebben veroorzaakt. Kardinaal Fesch bood aan de ceremonie privé te leiden in de kapel van het kasteel, hij verving dan hierbij de plaatselijke parochiale priester, zoals verschillende kardinalen wel deden. In zijn hoedanigheid van groot-kapelaan beschouwde hij zichzelf als de parochiale priester van het Hof. Hij zegende inderdaad het huwelijk in de kapel in aanwezigheid van groot-maarschalk Duroc en twee of drie getuigen. Alles wat hij had gedaan was geheel nietig. Het officiële gerechtshof, na de getuigen gehoord te hebben, verklaarde dat zo en gaf de Keizer een boete van 20.000 franc vanwege zijn keizerlijke positie. Deze boete werd weer doorgegeven aan kardinaal Fesch als betaling, opdat hij kon studeren over het Concilie van Trente en de reglementen van Blois en Moulin. Hij zei dat hij niet zo gek was om daarvoor te betalen, zei hij.

137

HOOFDSTUK 6 (blz. 137-149)

Nieuws uit Frankrijk – De beslissing van de Keizer- Voorbereiding voor de expeditie – Dhr. Colonna's missie naar de koning van Napels – Inscheping en vertrek

Het nieuws dat uit Frankrijk kwam, werd van dag tot dag slechter en er was alom ontevredenheid. In Wenen werden plannen gesmeed om de Keizer te ontvoeren en zijn vrijheid te beperken. De eerste dag van een overwinning is een dag van geluk; overal clementie, amnestie ligt op ieders tong, zelfs in elk hart. Op de tweede dag is de waarheid er bij betrokken, er is neiging naar redelijk gedrag; de derde dag is al die van wraak en reactionaire daden. Wie vroeg naar dit alles? Zo als altijd zij, die geen enkele druppel bloed of cent hadden bijgedragen aan de overwinning. Nu was het de derde dag. Zij, die nationale bezittingen hadden verworven, werden lastig gevallen, het leger was

verwaarloosd en beledigd en een maarschalk van dit zelfde leger stelde voor om op Quiberon een herdenkingsmonument op te richten. (hier mislukte een landing van de Royalisten, rkv). De verbanningsmentaliteit, aanwezig in alle handelingen van de regering, bedierf al het goede dat de Revolutie had opgeleverd. De Keizer gromde over het mooie Frankrijk, dat hij twintig jaar geleden de stempel van een grote natie had gegeven. De gedachte aan terugkeer naar Frankrijk schoot wortel in zijn hoofd. Gedurende de laatste acht maanden waren de dagen van de Keizer besteed aan bouwen en aan zijn familie. Toen San Martino af was en gemeubileerd, kon de Keizer daar enige dagen doorbrengen. Madame en Pauline kwamen er dineren. De prinses, wiens appartement klaar was, vestigde zich daar, vergezeld door haar gezelschapsdame Mme Bellini. Een paar dagen later keerde de Keizer terug naar Porto-Ferrajo voor de komende winter, die dat jaar vroeg kwam. Soirees werden bij de prinses gegeven. Er werden een paar bals in de stad gegeven, de officieren hadden hun eigen bals en alles was zeer succesvol en goed bezocht.

- 138 De prinses gaf er een, die alle andere in de schaduw stelde, in de grote balzaal, vlak bij het paleis gebouwd: zij en de vele gasten genoten er erg van en de Keizer kwam ook. Te middernacht ging hij naar huis, het bal duurde tot het aanbreken van de dag. Deze festiviteiten kostten de stadsbewoners, die er voor waren uitgenodigd, veel geld.

Op 8 januari sneeuwde het zo erg in Porto-Ferrajo, dat niemand zich kon herinneren dit ooit eerder was gebeurd. Net zo erg als generaal Bonaparte beleefd had met de heftige regen, die viel tijdens zijn verblijf in Caïro, sommigen dachten er iets mysterieus te zien in de sneeuw, die in Porto-Ferrajo viel en koppelden dat aan de aanwezigheid van de Keizer op dit eiland.

Te midden van al dit plezier werd de Keizer er zeker van dat Louis XVIII zich niet wilde houden van het Verdrag van Fontainebleau en de Republiek en de keizerlijke dynastie beschouwde als overweldigers. Met heimelijk genoegen zag hij dat de macht van de dag – die zelf beledigd werden door de vele schotschriften, die Europa overstroonden, waarin de Keizer werd getoond als een lafaard of als een soort Franse Nero of Caligula – hem beschouwde als een man in nood, die bescherming nodig had dan als een bron van betekenis. De foutieve opmerkingen leidden er toe dat de Geallieerden geen agent in Porto-Ferrajo hadden geplaatst. Alleen Engeland beval kolonel Campbell zijn tijd te verdelen tussen Florence, Livorno en Piombino.

De Keizer wist en beweerde dat behalve een paar duizend intriganten, de gehele natie aan hem verbonden bleef, geestelijk als mening en in hun hart, net zo als het verbonden was aan de principes van nationale onafhankelijkheid en Franse eer; dat het alleen had toegegeven aan de noodzaak, doorgezet door haar vijanden en de nieuwe Judas; maar dat van de 30 miljoen inwoners er 29 ½ miljoen de hoop in hun hart levend hielden om de prinsen (de Bourbons, rkv) weg te krijgen, die slechts vijanden van de natie en buitenlandse proclamaties waren. Hij wist dat als de dames met geborduurde zijden zakdoekjes geroepen hadden “Lang leve de koning!” toen de garde Parijs binnen kwam, het volk ontroerd was hen te zien en hadden geroepen ‘Lang leve de Oude Garde!’ De gedachte dat hij naar Frankrijk terug moest keren en het slechte weer, dat hem liet denken dat al het bouwwerk, behalve de wegen, als het zou worden voortgezet, voor niets zou zijn en hem op geen enkele manier zou helpen.

- 139 Zijn activiteit werd meer innerlijk. Hij wachtte in stilte op het moment, waarop de publieke geest in Frankrijk het punt bereikte, dat het zijn terugkeer met acclamaties zou inhalen.

Zo was de toestand van de geest van de Keizer, toen dhr. Fleury de Chaboulon (199), een

voormalig auditeur van de Staatsraad, op Elba aankwam. Hij was gestuurd door een paar vrienden van de Keizer om hem een accuraat verslag te brengen van de Franse publieke opinie naast alles was hij kon verzamelen uit de nieuwsbladen. Hij had twee lange ontmoetingen met de Keizer, waarna hij naar Napels vertrok. Napoleons vrienden in Frankrijk wilden hem laten weten dat het volk ontevreden was en dat er een beweging om de regering omver te werpen, vorm kreeg. Ten gunste van wie? De hertog van Orleans werd genoemd. Fouché wees op de kern van deze samenzwering, die Europa, zei de Keizer, het slechte voorbeeld gaf, een koning af te zetten door zijn eigen neef. Al deze rapporten versterkten in gedachten van de Keizer een besluit, gevoed door zijn verbeelding: dat om over te steken naar Frankrijk en de grond van Frankrijk met zijn voet te beroeren zoals Caesar had gedaan, daarbij gewapende legionen oprichtend.

Alles wat tegen mij werd gezegd, maakte te geloven dat de Keizer Elba zou verlaten, met het Congres ontbonden was het bijna zeker de Oostenrijkse keizer te winnen voor zijn zaak. Hoe dan ook: als hij Elba verliet, zou er veel veranderen. Het moment om zo'n expeditie te proberen leek bereikt te zijn; acht maanden geleden waren alle gelden gebruikt van de fondsen, die van Fontainebleau waren meegebracht door Peyrusse. Madame en de prinses had in dit fonds het geld gestort, dat ze bij zich hadden en ik bewaarde ongebruikt 800.000 francs in goud van zijn privé beurs. Frankrijk weigerde het verdrag van 11 april uit te voeren; dit was niet de tijd om te klagen, maar om ervan te profiteren.

De Keizer had in zijn garde een zekere kapitein Haureau de Sorbet, wiens vrouw een voorleesster was bij de keizerin en bij haar was. Deze officier verliet Elba met mondelinge opdrachten, die succesvol werden uitgevoerd en hij kwam terug tijdens de Honderd Dagen om nieuws van de keizerin en de koning van Rome te brengen. Hij nam deel aan de Slag bij Waterloo als bataljons commandant.

199. Pierre A.E.Fleury de Chaboulon, geboren in Parijs op 1 april 1779. In verschillende historische documenten verschijnt zijn naam in diverse varianten (de Fleury, Fleury Chaboulon, Chaboulon de Fleury, Fleury de Chabouon). Hij publiceerde zijn memoires onder de laatste naam, die hier is gebruikt.

Hij begon al vroeg in de openbare dienst, werd auditeur bij de Staatsraad en sub-prefect van Château-Salins in 1811 en onderscheidde zich eind 1813 en begin 1814 door zijn administratieve vaardigheden en dapper gedrag tijdens de buitenlandse invasie, wat maarschalk Ney er toe bracht hem 'de onverschrokken sub-prefect' te noemen. Tijdens de campagne in Frankrijk voegde hij zich bij de Keizer in Montereau, deze stuurde hem naar Reims als sub-prefect om het verzet te organiseren. Tijdens de Eerste Restauratie keerde hij terug naar het privé leven en reisde naar Italië, dat hem er toe bracht een poging te doen Elba te bezoeken, zoals vermeld door Marchand. Hij had twee ontmoetingen met Napoleon en was op 13 maart 1815 terug in Lyon om de Keizer te groeten bij zijn terugkeer.

Op 20 maart 1815 werd hij Napoleons vierde secretaris en werd hij op missie gezonden op 1 mei naar Bazel. Hij probeerde zich te verschuilen in Engeland na Waterloo en publiceerde in 1819 het curieuze 'Mémoires pour servir à l'histoire de la vie privée du retour et du règne de Napoléon en 1815'.

Hieruit blijkt dat hij een carrièrejager was, die zichzelf promoveerde, hofmakend, vleiend en lasterlijk als dat nodig was. De overmatige liefde voor het woord 'ik' kenmerkt zijn werk. Zijn beweringen en verhalen werden door Napoleon zelf verworpen, toen hij een exemplaar van de 'Mémoires' op Sint-Helena ontving. Zodra hij het in handen had, schreef hij het vol met aantekeningen en opmerkingen, waarmee hij zijn ergernis toonde. Het exemplaar van de 'Mémoires' waarin Napoleons aantekeningen staan, is nu eigendom van de stad Sens en werd gepubliceerd door dhr. Lucien Cornet, voormalig burgemeester van Sens (Parijs, 1901).

Om een idee te geven van Napoleons oordeel staat hieronder de onplezierige en vernederende correcties, die de banneling op Sint-Helena schreef achter de naam van de auteur en bij het stukje, waar hij zichzelf noemde 'ex-secretaris van Keizer Napoleon en zijn kabinet.'

'Deze auditeur was niet bekend bij Napoleon in 1815. Hij voegde zich bij het kabinet in Lyon op 13 maart en werd vierde secretaris, dat wil zeggen de laatste, in Parijs op 20 maart. Hij werd naar Bazel gestuurd op 1 mei; hij bleef 40 dagen in mijn kabinet. Alleen de eerste secretaris werkte in het kabinet. Deze jonge man, vol van vuur en verdienste, was niet volwassen en stabiel genoeg voor die baan. Hij ging vaak uit om te praten met de aides en jonge mensen op hun werkplek, dit in tegenstelling tot Méneval en

Fain, die zo'n terug getrokken leven leidden, dat sommige kamerheren, die vier jaar in het paleis hadden gediend, hen nog nooit hadden gezien. Alle uitspraken en wat hij verder zei, die aan Napoleon worden toegeschreven, moeten worden beschouwd als verzinsels. De auteur doet hem spreken in overeenstemming met zijn eigen opvattingen.⁷

Deze onzorgvuldige informatie, die vaak met betrekking tot Fleury de Chaboulon gegeven wordt, maakt het noodzakelijk deze uitgebreide noot te plaatsten.

- 140 Enkele dagen was de Keizer stil en in gedachten verzonken thuis. De generaals Bertrand en Drouot werden veel vaker geroepen dan gewoonlijk, evenals generaal Cambronne en de kaart van Frankrijk bleef uitgespreid liggen in de studeerkamer; er werden spelden in gestoken.
- 141 Gebruik makend van de terugkeer van het goede weer, besloot hij verscheidene bouwprojecten te hervatten of en beginnen. Hij liet zijn zorgwekkende gedachten in zijn studeerkamer achter, naar buiten uit bracht hij een show van goede vriendelijkheid: hij lachte met de prinses, bezocht Madame. Dineerde met haar, ging zijn garde inspecteren, gaf bevel zich in een tuin rondom de barakken op te houden, besliste met de ingenieurs over nieuw te starten projecten rond de stad; in andere woorden hij dat alles om de mensen op een dwaalspoor te brengen met betrekking tot de plannen, die hij voorbereidde.
- Een paar dagen later werd dhr. Colonna d'Istria, de kamerheer van Madame, naar Napels gestuurd om koning Murat op de hoogte te stellen van het besluit van de Keizer om terug te keren naar Frankrijk, waar de Bourbons regeerden tegen de belangen van de natie in. Hij vertelde hem dat het moederland hem riep en dat hij het aan zijn liefde verplicht was haar roep te beantwoorden. Hij drong er op aan kalm te blijven in zijn koninkrijk, zijn leger goede posities te laten innemen en de ontwikkelingen af te wachten. Hij vertelde hem dat hij er zeker van was, dat de Oostenrijkers geen enkele beweging zouden maken, dat Italië neutraal moest blijven en dat hij over een paar dagen zou vertrekken. Ongelukkigerwijs sloeg de prins het wijze advies, dat hem was gegeven, in de wind. Hij wist dat hij de Keizer verraden had door zijn gedrag in 1814. Hij verborg voor dhr. Colonna niet zijn gedachte om de terugkeer van de Keizer te steunen door middel van een afleidingsmanoeuvre in Italië. Dhr. Colonna smeekte hem dit niet te doen, want dat wilde de Keizer niet, Murat beloofde, maar niet sterk genoeg om dhr. Colonna te verhinderen zijn angsten om terug te gaan naar Porto-Ferrajo te verhullen. Dhr. Colonna had een brief bij zich van de koning van Napels, gevuld met toewijding, die het nieuws bracht dat hij zo juist ontvangen had van zijn minister te Wenen over de sluiting van het Congres en het vertrek van de Russische keizer naar zijn eigen gebieden. Dit nieuws, dat de Keizer met ongeduld verwacht had, maakte zijn vertrek onmiddellijk noodzakelijk. Hij was echter bezorgd over het idee van de koning van Napels over Italië bezetten: hij zag in deze actie, als het zou plaats vinden, hoe zijn zaken door hem geruïneerd zouden kunnen worden door deze, net als in 1815. Voordat hij het eiland verliet, herhaalde hij daarom zijn wens, dat er geen actie ondernomen zou worden zonder zijn bevel. Koning Murat, die nadat hij in de Russische campagne had deelgenomen met de kwaliteit als ridder, dat hem zo liet schitteren op het slagveld, had het leger in Wilna (nu, 2021: Vilnius, rkv), ontevreden over een bulletin, dat aan de vice-koning van Italië (Eugène de Beauharnais, rkv) de reorganisatie van het leger had overgedragen.
- 142 Gebruik makend van deze ontevredenheid zochten de Geallieerden toenadering tot hem. Hij luisterde naar ze, maar diende niettegenstaande in de campagne van 1813 en ging pas terug naar zijn koninkrijk na de slag bij Leipzig. Engeland vernieuwde de druk op hem en zijn koningin, wijzend op hun beider belang en dat van hun volk, als zij niet meegesleept

wilden worden door de val van de Keizer. Hun harten waren vreselijk verscheurd tussen het verlaten van de zaak van Frankrijk en de Keizer, maar zij deden uiteindelijk dat laatste op 11 januari 1814. De prins voegde zich bij de coalitie en maakte het aantal van onze vijanden groter, een zwarte bladzijde, die we zouden willen uitwissen uit de prachtige geschiedenis van zijn leven op de slagvelden.

De Keizer voelde niet aan, dat hij moest wachten op bevestiging uit Wenen zelf over dit nieuws hem gezonden door koning Murat. Hij besliste tot zijn vertrek en bereidde het voor. Tijdens een van de avonden, die vooraf gingen aan zijn vertrek riep hij dhr. Poggi bij zich, wiens karakter hij bewonderde, bracht hem in zijn studeerkamer en vertelde hem over zijn plan om naar Frankrijk terug te keren en dat hij wilde dat deze mee ging. Hij drong aan op geheimhouding over wat hij aan hem toevertrouwde, speciaal tegenover Madame en prinses Pauline, terwijl hij zei: 'Als Galeazzini (200) hier nog is, betrek hem dan onder elk voorwendsel, ik zal hem een prefectuur geven. Pons heeft opgemerkt: 'hij is een man, die even energiek als toegewijd is en gaat met mij mee.' Toen dhr. Poggi in de salon terug kwam, probeerden Madame en de prinses van hem te horen wat de Keizer gezegd had, maar hij bleef onvermurwbaar voor hun vragen.

De brik, die was gerepareerd, was in een andere kleur geverfd en geladen met voorraden voor een reis van verscheidene maanden. Twee nachten eerder had de Keizer in zijn kamer gedineerd met generaal Drouot, sprekend met hem over de oorlogsmunitie, die aan boord van de brik moest worden geladen, het personeel dat aan boord kon en over hen, die op andere vaartuigen geplaatst konden worden en over Madame's rijtuig dat aan boord van een van de chebekken geladen zou worden om de mensen in de waan te brengen dat de prinses naar Napels zou gaan. Na hier over gepraat te hebben, sprak hij over de campagne van Egypte, 'land van herinneringen waar we reisden met de bijbel in de hand.' Hij analyseerde de moslimreligie en de onze: 'De eerste is geheel sensueel, belooft blauwogige hoeri's, groene bosjes, stromen melk.

200. Baron Galeazzini was een Corsicaan, geboren rond 1760, die de revolutionaire denkbeelden aanhing. In 1790 zat hij in het Corsicaanse parlement en het was door zijn initiatief, gesteund door Mirabeau, dat het eiland tot een integraal deel van Franse grondgebied werd verklaard. Hij was burgemeester van Bastia in 1794 en nam deel aan de heldhaftige verdediging van deze stad tegen de Britten. Gedwongen te capituleren wegens gebrek aan voedsel zeilde hij naar Frankrijk met zijn familie. Na de victorieuze Italiaanse campagne benoemde Bonaparte hem tot superintendent van de veroverde provincies Reggio en Modena en stuurde hem toen naar Rome. Na deelname aan de expeditie, die Corsica terug bracht van de Britten, keerde Galeazzini terug als burgemeester van Bastia. Daarna werd hij prefect van Liamone, een van de twee Corsicaanse departementen. In 1803 benoemde de Eerste Consul hem tot commissaris-generaal voor Elba en haar dependances, met uitgebreide macht. Zijn briljante staat van dienst leverde hem eer op en de titel van baron. Maar hij was omgeven met jaloezise mensen en vijanden. Hij werd ervan beschuldigd, dat hij een weg had laten aanleggen, die gevaarlijk was voor de veiligheid van het eiland. Napoleon riep hem naar Parijs om uitleg. In ongenade gevallen bleef hij werkeloos tot april 1814, toen Napoleon naar Elba werd verbannen. Galeazzini schreef toen aan Napoleon en smeekte hem te komen en de plek van de onjuistheid van zijn ongenade, waaraan hij geleden had, te bezien. De nieuwe soeverein van Elba deed onderzoek in Porto-Ferrajo en liet graaf Bertrand aan Galeazzini schrijven dat hij weer in genade was aangenomen.

Zijn vijanden gaven niet op en een Corsicaan, Sandreschi genaamd, beschuldigde hem toen van een samenzwering om te Keizer te vermoorden; maar magistraat Poggi had er geen moeite mee de beschuldiging, die zonder fundering was, te weerleggen. Tijdens zijn terugkeer naar Frankrijk ontving Napoleon Galeazzini en benoemde hem tot prefect van Maine-et-Loire. Na Waterloo trok Galeazzini zich terug op Corsica, waar hij stierf.

- 143 Het is allemaal gevoel. De onze is geheel geestelijk, de gedachten en barmhartigheid regeren. Een is de religie van de liefde, de andere is geheel aards en gevoel. Het was perfect geschikt voor dat land, gezien het weinige geloof in mijn leger.' Hij zei dat in Italië monniken hem een manuscript van de historicus Joseph hadden laten zien, waaraan

het gehele leven van Jezus Christus was toegevoegd met twee of drie regels op een pagina en hij zei dat het een fout voor hen was geweest deze pagina niet te vernietigen.

Die avond was de Keizer zeer spraakzaam; hij sprak over verschillende jeugdige grappen, zowel in Brienne als op de militaire academie. Hij zei: 'Zelden trapte ik in de vallen, die werden gezet. Onder ons waren een aantal zonen van grote families; ouders drongen er stevast op aan om met hen bevriend te raken om later in hun carrières hun steun te gebruiken. We waren zonder mededogen met hen, die dit deden, we gaven ze allerlei scheldnamen, wat leidde tot gevechten, waar slagen werden gegeven en ontvangen.' Hij haalde zijn dagen als artillerie officier aan, drukte verbazing uit over de kwaliteit van hun eetzaal en hoe weinig hen dit kostte.

144. Hij vertelde over de zorg die hij had genomen betreffende zijn uitgaven en de ontberingen, die hij zichzelf oplegde door zijn zuinigheid om te kunnen doen wat zijn rijkere vrienden deden. Hij beweerde dat zijn succes in Toulon hem niet had verrast; het was pas tijdens de eerste Italiaanse campagne dat hij een grote ambitie kreeg. Het ophalen van al deze details waren van groot belang voor mij (Marchand, rkv) en bevestigde mijn bewondering voor de man, die van een nederige artillerie officier door zijn geest zichzelf gemaakt had tot een belangrijk man in de wereld.

Gedurende deze laatste dagen was de grote kaart van Frankrijk uitgespreid op het kleed van de salon en de Keizer, op zijn knieën, zocht de route, die hij voorstelde te volgen; de groot-maarschalk en generaal Drouot waren de enigen, die hiervan mochten weten. Saint-Denis, Novarraz en Santini waren naar verschillende plekken op het eiland gestuurd om van de havenmeesters het aantal schepen, dat daar lag, te vernemen; er werden er een aantal gereserveerd en die moesten komen naar Porto-Ferrajo komen op een bepaalde dag uit de verschillende punten langs de kust. Dhr. Pons de l'Hérault, directeur van de mijn in Rio, werd speciaal belast met deze missie en met het instellen van een embargo op alle havens van het eiland, zodra de definitieve datum was bepaald. Zo had de Keizer dus een overzicht van alle schepen in elke haven en wat zij konden laden, zodat hij de beste ervan kon gebruiken, want er waren er meer dan hij voor het transport van de garde, het Corsicaanse bataljon, nodig had, samen met de gevraagde uitrusting.

Tijdens de nacht van de 25^e op de 26^e voeren alle aangewezen schepen naar Porto-Ferrajo en er werd een embargo op alle andere schepen gelegd in de havens waar zij lagen. Het was een zondag; zoals gewoonlijk werd de mis gevierd met veel aanwezigen. Zoals gewoonlijk na de mis ontving de Keizer mensen in de salon en hij vertelde de beslissing, die hij had genomen om naar Frankrijk terug te keren, waarnaar hij geroepen werd. Zonder enige uitleg was er al veel activiteit in de stad. Toen om 13.00u. de garde bevolen werd aan boord te gaan, was er een ware explosie en allen renden om hun verstrooide uitrusting op te halen. Hoewel ik een groot plan verwachtte, noemde de Keizer het de dag tevoren bij het naar bed gaan, zeggende dat hij naar Frankrijk ging en dat ik alles voor deze reis moest voorbereiden en zo weinig mogelijk zaken meenemen.

- 145 Hij zei tegen mij: 'Eén jagers- en één grenadiers-uniform, wat hemden, en verder niets.' Zonder werkelijk te klagen over wat hij tegen me zei, bracht ik een deel van de nacht door om zaken voor te bereiden, maakte ik een inventarislijst van wat er overbleef om aan Madame te geven en ik zorgde er voor een driekleurige cocarde bij me te steken, zoals hij me bevolen had om hem te overhandigen als hij er om vroeg.

Omdat de Keizer er bij mij op aangedrongen had niets te zeggen voor 12.00u. en omdat al deze voorbereidingen in zijn appartementen niet gedaan konden worden zonder opgemerkt te worden door de staf, antwoordde ik op alle vragen dat de Keizer een paar dagen zou gaan doorbrengen in San Martino. Zelfs de leden van zijn huishouding

geloofden werkelijk niet dat deze expeditie, waaraan niemand twijfelde en waarvoor ik de reden gaf, de waarheid was. De Keizer opende zijn slaapkamerdeur en kwam in mijn kamer, hij zag mij bezig met de inventarisatie. Zijn hand stootte op een Lépine zakhorloge, gelijk aan een, die hij droeg en hij zei tegen mij: 'Neem dit horloge, het is een cadeau van mij. Het gaat terug naar mijn Consul-tijd.' Aan het horloge zat een gouden ketting en een sleutel. Ik dankte de Keizer voor dit cadeau en voor de relatie ermee met zo'n brijante tijd in zijn leven. Het is heden ten dage tussen de relikwieën, die ik bewaar van de grote man en die ik heb geschonken aan het Museum van Buitenlandse Zaken.

Op de dag van het vertrek stond de Keizer op zoals altijd. Dr. Foreau kwam zoals gewoonlijk binnen en Zijne Majesteit stond op het punt zich te gaan scheren. 'Wel, Foreau, zijn je spullen gepakt? We gaan naar Frankrijk. ' De dokter glimlachte en antwoordde: 'Ik zou niets liever willen, maar ik zie niets dat me dat doet geloven!'

'Wat? Omdat ik het je vertel, is het zo! Wees vanavond klaar!' Saint-Denis, die de spiegel van de Keizer vasthield, die de Keizer gebruikte, glimlachte tegen mij, want hij dacht dat het een of ander grapje was dat de Keizer met zijn dokter speelde. Toen de Keizer aangekleed was en de tuin in was gegaan, waren ze zeer verrast toen ik hen vertelde, dat niets minder waar was en dat ze hun voorbereidingen moesten treffen, die niet mochten opvallen; ik verzekerde ze van dit vertrek alleen maar omdat de Keizer er over gesproken had, maar pas omstreeks 12.00u. zou het in de stad bekend worden. Tot dan was het geheim van de expeditie slechts bij enkelen bekend. Na de mis vertelde de Keizer aan het die mensen, die er bij waren en de garde kreeg order te vertrekken.

146 Alle voorbereidingen waren klaar, toen plotseling het Britse korvet werd gesignaleerd. Eerst werd er gevreesd dat het iets wist van het plan. De groot-maarschalk, die bij Zijne Majesteit was, ging naar zijn werkplek. Een groot aantal grenadiers werd bevolen door te werken. Omdat de Keizer net gedicteerd had aan zijn secretaris, die even weg was, stond de deur van zijn studeerkamer open. Hij riep me en zei me te gaan zitten, terwijl hij wees op een tafeltje in de hoek van deze kamer vlakbij het raam. Het was net gebruikt door dhr. Rathery. Dit was de eerste keer, dat ik schreef terwijl de Keizer dicteerde, dat hij zo snel deed, dat ik hem niet bij kon houden. Toen ging hij naar de salon, waar hem net verteld was dat generaal Drouot op hem wachtte; ik had nauwelijks de eerste woorden opgeschreven, toen hij verdween, tegen mij zeggend dat dit onmiddellijk naar de groot-maarschalk moest worden gestuurd. Het was een bevel van hem, ik had de betekenis ervan begrepen ondanks mijn verwarring. Ik ging graaf Bertrand vertellen wat er met me gebeurd was en informeerde hem mondeling over hetgeen ik niet in staat was op te schrijven. Dit bracht hem er toe de kapitein van de brik opdracht te geven de zeilen te hijsen en de haven te verlaten. En als de Engelse kapitein hem zou vragen waar hij heen ging, te antwoorden dat hij net de romp van de brik gebreeuwd had en wilde weten of hij lekte. De gedachte om de korvet te veroveren indien het op de hoogte was van het plan, werd ook uitgesproken. De Britse kapitein, vroeg, toen hij de brik passeerde, waar hij heen ging en hij kreeg het genoemde antwoord.

De kapitein ging naar graaf Bertrand, die deed als of hij veel haast had om naar de Keizer te gaan, die hem riep. De groot-maarschalk nodigde zoals altijd de kapitein uit voor het diner; deze weigerde, zeggende dat hij die zelfde avond in Livorno moest zijn. Een half uur later was hij op zee, nadat hij de haven was doorgereden zonder dat hem iets bijzonders was opgevallen, alles was normaal zoals altijd.

Madame, prinses Pauline, gravin Betrand en enkele vrouwen van medewerkers zouden op het eiland blijven en de ontwikkelingen afwachten. De prinses dineerde met de Keizer, die perfect kalm was, niets op zijn gezicht onthulde dat hij bijna aan boord zou gaan voor

zo'n levensgevaarlijk onderneming. Na het diner ging hij naar de salon en zei zijn butler, die zijn koffie inschonk, dat hij aan boord zou zijn zonder veel gedoe binnen een uur.

147 De mensen, die hem zouden begeleiden, verzamelden zich hier. Een afvaardiging van de stad kwam om hem te groeten; een van hen, de kamerheer Vantini, sprak en drukte de vreugde en het verdriet van de Elbanezen uit vanwege het vertrek van Zijne Majesteit: het verdriet van hem hier niet langer bij hen te hebben en de vreugde te weten dat grotere bestemmingen hem naar het vaste land riepen. Zij wensten hem succes met zijn inspanningen en hoopten dat Zijne Majesteit het goede volk van Elba niet zou vergeten.

De Keizer zei hen dat de Elbanezen op zijn dankbaarheid konden rekenen en dat de gedachte aan hen hem altijd dierbaar zou blijven. Groot-vicaris Arrighi, samen met zijn kerkvorsten, zei hem bij het weggaan, dat hij de hemel zou bidden voor het succes van zo'n grote onderneming. De Keizer bleef alleen met Madame en de prinses.

Die dag waren alle papieren verbrand, zelfs die, die te maken hadden met zijn memoires, die hij aan het dicteren was. De vorige dag had de Keizer gewerkt aan de verdediging en veiligheid van het eiland. Hij had dhr. Lapi, een kolonel bij de nationale garde, tot gouverneur van het eiland gemaakt met de titel van brigade generaal. Hij organiseerde met dhr. Lapi een Raad voor Corsica en wees acht mensen aan als uitvoerend comité. Hij overhandigde deze heren het decreet, waarin de namen van twaalf leden van deze Raad werden benoemd. De eerste acht kregen de opdracht het vertrek van de Keizer van Elba aan te kondigen en de driekleur te laten wapperen boven Corsica, met de aanbeveling dat zij elke wanorde zouden vermijden en dit rustig zouden uitvoeren. Ze gingen pas drie dagen na Zijne Majesteit weg.

Nadat hij dit alles geregeld had, moest de Keizer afscheid van zijn familie nemen. De prinses en Madame waren vol tranen, vol van vrees en hoop, ze konden de Keizer niet uit hun armen laten gaan. Allen, die met de Keizer mee gingen, werd het toegestaan de handen van deze dames te kussen. Ik was in de kamer van de Keizer, wachtend op zijn laatste bevelen, toen prinses Pauline binnen kwam, haar mooie gezicht bedekt met tranen. Ze kwam naar me toe met een diamanten halsketting ter waarde van 500.000 francs. Ze wilde spreken, maar tranen verstikten haar stem. Ik was zelf door haar ontroerd. Ze zei: 'Hier, de Keizer stuurt me om je deze ketting te geven, mocht de Keizer hem nodig hebben als hij in moeilijkheden is. Oh, mocht dit ooit gebeuren, Marchand, verlaat hem dan niet, zorg goed voor hem. Adieu,' zei ze, terwijl ze me haar hand bood om te kussen.

148 'Uwe Hoogheid, ik ben er zeker van dat dit slechts een tijdelijk afscheid is.'
'Dat denk ik niet.' Een geheim voorgevoel scheen haar te zeggen, dat ze de Keizer nooit meer zou terug zien. Op dit moment kwam de Keizer binnen, sprak woorden van troost en nam haar mee naar de tuin. In de salon trof ik Madame alleen aan en in tranen. 'Marchand, ik leg mijn zoon in uw handen.' Hier' zei ze, terwijl ze me een snoepdoos gaf met een goed gelijkende afbeelding van haar er op, 'mag dit die ene vervangen, die hij nu nodig heeft; als het lot zich tegen hem keert, verlaat hem dan niet!' Ze sloeg beide handen voor de ogen en ik hoorde alleen maar gesnotter.

Van het paleis tot de haven was de straat vol met mensen, die een laatste vaarwel aan de Keizer wilden brengen. De Italiaanse fantasie was geweldig. De glorie van de Keizer verscheen voor hen op een nieuwe manier en in rijkere en helderder kleuren.

De gehele garde was aan boord; enkele Polen, die te laat waren, bleven op het eiland. Een mammeluk was verbannen naar Pianosa, omdat hij geduëlleerd had met een boordschutter, wiens hand hij had afgehakt; hij was daar vergeten. Ik kwam op het schip aan; het was druk en vol. De sloepen Etoile en Carline en vier transportschepen: ongeveer 1000 man, 600 van de garde, 300 van Corsicaanse bataljons, 60 of 80 passagiers

en een paar Polen. Deze vloot werd gecommandeerd door commandant Chautard met luitenant Jarry als tweede man.

Kreten als Vive l'Empereur!, eerst uit de verte in het bovendeele van de stad, kondigden aan dat de Keizer het paleis had verlaten. Om 19.30u. vergezelden ze hem naar beneden naar de haven; de menigte groeide aan tot de gehele bevolking en stopte pas toen de brik was bereikt. Zij op de brik groetten het eiland voor een laatste keer, toen ze het verlieten. Het was volle maan, haar heldere licht verlichtte deze gebeurtenis, Zijne Majesteit bijstaand bij de vaart van onze kleine vloot; de zee was kalm en een afluandige wind blies ons snel naar de kust van Frankrijk.

Madame Mère, prinses Pauline en gravin Bertrand zouden naar Rome gaan en van daaruit naar Parijs komen als de onderneming zou slagen.

- 149 Gravin Bertrand, vol ongeduld om naar Frankrijk terug te keren, twijfelde er geen moment aan dat de expeditie zou slagen, vertrok een paar dagen na ons vertrek tegen het advies van Madame in en landde op de kust van Antibes. Daar werd ze met haar kinderen, haar bedienden en een paar vrouwen van het huishoudelijk personeel gearresteerd. Ze werden onder bewaking naar Marseille gebracht en bleven onder arrest met in achtneming van hun rang. Ze kreeg haar vrijheid pas terug toen de Keizer Parijs bereikt had en er bevelen voor dit geval naar maarschalk Masséna waren gestuurd. Madame, voorzichtiger, ging met de prinses naar Rome en arriveerde op hetzelfde moment dat gravin Bertrand landde te Antibes. De prinses, te zwak om zo'n lange tocht te ondernemen, keerde terug naar Italië.

150

HOOFDSTUK 7 (blz. 150-178)
*Oversteek – Landing in Golf Juan –
Mars op Grenoble – Ontmoeting met de koninklijke troepen –
Bezetting van Grenoble*

De teerling was geworpen. Een groot besluit, gebaseerd op eerlijke en krachtige motieven – het geluk van Frankrijk – was net genomen. Napoleon trok de Rubicon over; zijn doel was niet te veroveren of te sterven, maar het moederland te veroveren of haar uiteen gescheurd te zien door anarchie; dat was het alternatief hem aangeboden door zijn positie en het was zijn doel haar te bevrijden. De fouten van de koninklijke regering hadden deze uitvoering verhaast. Zodra de Keizer aan boord was van de brik, zette de vloot zeil, met de maan schijnend en de kustlijn van het eiland en de forten van Porto-Ferrajo benadrukkend. We verloren het spoedig uit het zicht.

De Keizer bleef aan dek tot 23.00u., toen het dek van de brik leeg werd gemaakt. Zijne Majesteit ging naar beneden naar zijn hut en ging naar bed in een van de smalle veldbedden, die voor hem klaar stonden. Graaf Bertrand sliep op een matras op de vloer in de hut van de Keizer. Ik bracht de nacht geheel gekleed door op een matras, dat voor die deur lag.

Vroeg in de ochtend van de volgende dag, de 27^e, ging de Keizer aan dek, liet alle mensen, die hem begeleidden, in twee rijden staan en liet hun namen opschrijven. Sommige spullen bleven niet opgeruimd staan, een paar waardeloze dingen, die niet opgeborgen konden worden, werden over boord gegooid en de orde was georganiseerd op dit schip.

Rond 10.00u. werd er een Brits zeilschip opgemerkt, dat in onze richting voer. Zijne Majesteit beval de garde de kanonnen te bemannen, samen met de zeelui; hij zette de mannen, die nodig waren voor elk stuk, op hun plaats en liet ze door gaan met oefenen. De grenadiers waren gretig om te vechten en om aan boord te gaan van het andere schip,

maar de korvet ging de haven van Porto-Ferrajo binnen. Zijne Majesteit zei: ‘Campbell

151 zal verbijsterd zijn als de commandant van dat vaartuig hem vertelt dat ik het eiland Elba verlaten heb.’

Het nieuws van Napoleons vertrek naar Frankrijk was net bekend geworden na dinertijd op de 27^e in Livorno en ’s avonds in Florence in de residentie van Lord Burghersh (201). Het nieuws moet Wenen bereikt hebben op zaterdag 4 maart. Het is daarom niet verrassend dat Talleyrand het voor elkaar kreeg op 13 maart dat Napoleon buiten de wet werd gesteld door alle naties. Dat was zo vanaf het moment, dat de verklaringen van de andere machten klaar was op 9 maart. Een paar gevolmachtigden en keizer Alexander zelf dachten dat ze zich te veel hadden gehaast. Maar er kwamen brieven vanuit Turijn op de 8^e over de landing te Cannes en andere uit Frankrijk, die aankondigden dat op bevel de onrust veroorzaakt door Napoleon te stoppen. Zij lieten een leger naar Napels gaan, dat door Talleyrand bepaald werd op 80.000 man, verdeeld tussen Grenoble en Dôle, en dat andere troepen verzameld werden in Lyon. Er was geen twijfel dat Napoleon verslagen zou worden, afgesneden of gevangen genomen; daarom kregen zij de toestemming van Rusland voor de verklaring van 13 maart (202).

201. Lord John Fane Burghersh, 11^e graaf van Westmoreland. Gezonden in 1813 naar de Geallieerde hoofdkwartieren, toen toegevoegd aan Schwarzenberg in 1814. Burghersh was toen algemeen minister in Florence.

202. De datums, genoemd door Marchand, zijn niet precies. Het was op 1 maart dat een expresse-koerier van Campbell in Florence bevestigde dat Napoleon vertrokken was met onbekende bestemming. Het eerste nieuws, verzonden door de Oostenrijkse consul generaal in Genua, bereikte Wenen in de nacht van 6 op 7 maart. Het veroorzaakte grote consternatie en een gerucht zei dat Napoleon aangekomen was in Napels. Het was pas op 9 maart dat Wenen vernam van de landing in Golf Juan.

Er werd inderdaad een verklaring ondertekend op 13 maart door de gevolmachtigden van de acht landen, die vertegenwoordigd waren in Wenen. Dit manifest of verbanningsverklaring, ‘uniek in haar inhoud vorm en vorm onder alle diplomatieke acties,’ zei: ‘Hoewel, zeer zeker dat heel Frankrijk, dat zich schaart onder haar legitieme soeverein, deze laatste daad zal verwerpen, uitgevoerd door een crimineel en impotent deliricus, verklaren de Europese soevereinen dat als, tegen alle verwachtingen in, enig gevaar zal ontstaan door deze gebeurtenis, zij klaar zullen staan om de koning van Frankrijk en het Franse volk de benodigde hulp aan te bieden om de rust terug te brengen.... De machten verklaren dat het breken van de overeenkomst, die met hem was gesloten op het eiland Elba, Napoleon Bonaparte de enige legale titel, die aan zijn bestaan was verbonden, heeft vernietigd en dat door in Frankrijk te verschijnen hij zichzelf buiten de burgerlijke en sociale verbanden plaatst, als een vijand verstoorder van de vrede op de wereld, hij heeft zichzelf blootgesteld aan vervolging en veroordeling.’

152 Nadat het Britse korvet verdwenen was, beval de Keizer dat de vloot richting het eiland Capraya (203) moest gaan, dat in zicht was.

Zo rond 11.00u. op de 27^e zagen we een brik, die vanuit Saint-Florent kwam en onder Kaap Corsica door, naar Livorno ging en op ons af kwam. De Keizer zei dat we goed op moesten letten; even daarna zagen we dat het een handelsbrik was. Maar toen het dichterbij kwam, realiseerden we ons dat we ons vergistten en dat het toch een oorlogsbrik was. Omdat het ons naderde, beval de Keizer iedereen, die geen taak op het dek had, naar beneden te gaan. Hijzelf bleef op de brug en gaf orders, dat alles bemand moest worden in geval van een aanval, maar de brik veranderde van koers en verdween.

In de middag zagen we twee fregatten van de Corsicaanse kust en we gingen verder zonder dat ze ons lastig vielen.

Net na zonsondergang ontmoette de vloot kapitein Andrieux; de vlag van Elba was gehesen en het korvet passeerde vlakbij. Toen het dicht genoeg bij was, vertelde de Keizer kapitein Taillade, de vroegere commandant van de brik, die kapitein Andrieux kende, met hem te spreken. De laatste reageerde op de vraag, die hem werd gesteld via

een megafoon, dat hij op weg was naar Livorno, waar hij diezelfde avond moest zijn. Alles wat hij vroeg was: 'Hoe is het?' Prima,' was het antwoord. 'Heb een veilige reis,' zei hij, toen hij weg zeilde. Toen dit schip naderbij kwam, had de Keizer de grenadiers en de jagers bevolen hun berenmutsen af te zetten.

De Keizer dineerde aan dek, omgeven door burgerlijke en militaire officieren, die zijn rantsoenen deelde. Na het diner, gezeten op het bankje op de brug met graaf Bertrand (generaal Drouot lag beneden zeeziek op bed), vertelde de Keizer de officieren, van alle rangen, die om hem heen stonden, over sommige moeilijke momenten in zijn leven; hij sprak over de campagnes van het Franse leger, het enthousiasme, dat de soldaten dreef, de liefde voor glorie en over het moederland.

203. Vulkanisch eiland in de Golf van Genua, 40 km van Corsica. Deel van Corsica tot 1507 en toen deel van Republiek Genua. Kolonel Campbell, die op de 27^e in Porto Ferrajo hoorde van het vertrek van Napoleon, wilde op 1 maart rond Capraya varen met zijn fregat de Partidge. Hij dacht dat Napoleon misschien met zijn vloot gestopt was in een of andere inham van dit eiland, klaar om te landen in Livorno. Maar de Keizer was die dag bezig het anker te werpen in Golf Juan.

153 Hij zei tegen hen: 'Er is niets wat je de Fransen niet kunt laten doen door hun angst voor gevaar; het is hun Gallische afkomst. De liefde voor glorie en moed zitten van origine in de Fransen als een soort zesde zintuig. Menigmaal in de hitte van de strijd zag ik jonge dienstplichtigen in de strijd springen, eer en moed liep uit hun poriën.' Daarna somde hij de kwaliteiten op, die nodig waren om een goed officier te worden en merkte op hoe moeilijk het was hen te trainen. De natuur moest hen eerst harden en hem de kalmte onder vuurgevechten geven, waardoor hij zichzelf en over zijn beslissingen meester werd, een snel oog en lotsbestemming. Hij zei wat er over zijn fatalisme werd gezegd: 'Weinig mensen hebben groter invloed op de massa dan ik, maar het zou dom van me zijn te zeggen dat alles in de hemel geschreven staat en dat, als er een afgrond op mijn pad zou zijn, ik mijn richting niet zou veranderen om er niet in te vallen. Ik geloof dat ieder verstandig mens, dat in de oorlog, waarbij een ieder bijna overal gelijk is, we een bekende plek niet moeten verlaten, die bekend staat als gevaarlijk om naar toe te gaan en waar de dood heerst, die ons kan bereiken en dat we onszelf moeten terug trekken van ons lot. Als je dat eenmaal goed hebt doordacht, word je meester over je moed en kalmte, dat wordt doorgegeven aan de mannen onder je; de meest laffen onder hen, zullen zichzelf prijzen om hun moed.

Hij beweerde, dat de dienstplicht een nationaal instituut was en al deel was geworden van onze gebruiken. 'De tijd zal komen, dat een meisjes geen man zal nemen, die niet de schuld aan zijn moederland heeft betaald. Dat instituut zal haar hoogste piek bereiken als het niet meer wordt beschouwd als een plicht, maar als een zaak van eer benijd door allen; dan zal de natie groot zijn, glorieus en sterk.' Terwijl de grenadiers drie of vier rijden dik met bewondering naar deze woorden luisterden, zei hij dit, daarmee in staat hun wisselende moed in vlam te zetten bij zo'n gevaarlijke onderneming: dat zijn leger van Italië verdubbeld zou worden, maar zeker nooit overtroffen en dat, met zijn garde een corps van 40.000 man opgebouwd zou zijn, hij er zeker van was heel Europa te kunnen doorkruisen.

Hij ging toen verder met het beschrijven van enkele van zijn maarschalken. Daarna vertelde hij hoe, nadat hij op de troon was gehesen door de unanieme wens van de natie, verraad de oorzaak was geweest van zijn val en hoe Marmont, waarop hij elk recht had om op hem te rekenen en die hij naar Parijs had gestuurd om namens hem te onderhandelen, daar heen was gegaan enkel om zijn zaken te ruïneren.

156 Hij zei dat het merendeel van de mensen en de partijen trouwer waren dan werd geloofd aan de gevoelens van eer, glorie en onafhankelijkheid en dat de natie nooit genoeg garanties tegen de Bourbons en de feodale heren kon hebben. ‘De grondwet van 1793, die de uitvoerende macht in handen van de Bourbons liet, gaf de mensen niet genoeg garanties. Stel je voor dat de mensen van de Liga Henri IV hadden geëerd als een protestant: denk aan de voorschriften, de grondwetten, de garanties, die zij zouden hebben gevraagd om hun gewetens en hun trouw te verzekeren. Ze zouden nooit gevoeld hebben dat ze genoeg hadden. Dit is hetzelfde. Wat ze ook doen of zeggen, wolven kunnen nooit het vertrouwen en het geloof van schapen winnen.’ Hij sprak toen over de plichten van een goed generaal, die nooit enige intuïtie moet negeren en er altijd zeker van moet zijn dat zijn strijdkrachten zo staan opgesteld dat ze alles kunnen zien. ‘Er is geen enkele van mijn generaals, wiens ziel ik niet ken, sommigen hebben het in hun buik (hij wees op zijn eigen buik), anderen tot aan hun schouders, maar degenen, die meer hebben, zijn met weinigen.’ Er was in deze scène, beschenen door maanlicht, iets dat deed denken aan de grote mannen van Plutarchis. Wat een leermoment om over de oorlog te horen, zeiden de officieren. Zij zouden de gehele nacht hebben doorgebracht met luisteren. Om 23.00u. trok de Keizer zich in zijn hut terug.

Op 25 februari 1815 werd de proclamatie van de garde aan het leger en die aan het Franse volk gedictieerd. Misschien omdat de Keizer het nodig achtte enkele veranderingen aan te brengen, dicteerde hij in zijn hut op de ochtend van de 27^e in het zicht van de Golf Juan twee proclamaties, die hieronder staan. Hij dicteerde op een vurige manier; zijn gehele innerlijk stond op zijn gezicht te lezen. Toen hij sprak over het moederland, over het ongeluk van Frankrijk, was hij als geëlektrificeerd, het genie was aan het werk. Deus ecce Deus (de God is God). Ik heb de Keizer op vele momenten gezien, ik zag hem nooit zo bevolgen.

157 *Proclamatie van Zijne Majesteit de Keizer aan het Franse volk
Golf Juan, 1 maart 1815
Napoleon, Keizer van de Fransen, door de gratie van God en de grondwet van de Staat.*

Fransen,

De afvalligheid van de hertog van Castiglione (Augereau) heeft een onverdedigd Lyon aan onze vijanden opgeleverd. Het leger, dat ik aan zijn bevel had toevertrouwd, was door het aantal bataljons en dapperheid en patriottisme van haar troepen, in een positie om het tegen het Oostenrijkse corps te verdedigen en de vijand te achtervolgen, die Parijs bedreigde.

De overwinningen te Champaubert, Montmirail, Châteua-Thierry, Vaucamps, Mormans, Montereau, Craonne, Reims, Arcis-sur-Aube en Saint-Didier, de opstand van de dappere boeren in Lorraine, Champagne, Elzas, France-Conté en Bourgondië en de situatie, die ik had bereikt in de achterhoede van het vijandelijke leger - haar afsnijden van haar voorraden, haar reserves, haar konvooien en alle andere transport - had het in een netelige situatie geplaatst. Nooit waren de Fransen dichter bij zo sterk te zijn en de elite van het vijandige leger was verloren zonder haar reserves; het zou haar graf hebben gevonden in deze uitgestrekte landen, die het zonder medelijden zou hebben geplunderd, toen het verraad van de hertog van Raguse (Marmont) de hoofdstad overgaf en het leger verstrooide. Het onverwachte gedrag van deze beide generaals, die plotseling hun moederland, hun prins en weldoener verraadden, veranderde de loop van de oorlog. De rampzalige positie van de vijand was zodanig, dat aan het einde van de ontmoeting, die plaats vond voor Parijs, het zonder munitie was,

omdat het afgesneden was van haar voorraden.

Te midden van dit nieuws en onder ernstige omstandigheden werd mijn hart verscheurd, maar mijn ziel bleef onwankelbaar. Ik overwoog alleen het belang van de natie. Ik ging in verbanning op een rots in het midden van de zee. Mijn leven was en zal opnieuw alleen voor u zijn. Ik gaf niet toe aan het grote aantal burgers, die mijn wensten te vergezellen om mijn lot te delen; ik geloofde dat hun aanwezigheid van nut zou zijn zin Frankrijk en ik nam slechts een handvol dappere mannen mee, die nodig waren voor mijn eigen beveiliging.

Gezet op de troon door jullie stemmen is alles wat er is gebeurd zonder jullie onwettig. Sinds 25 jaar heeft Frankrijk nieuwe belangen gehad, nieuwe instituties, een nieuwe glorie, die alle alleen gegarandeerd kunnen worden door een nationale regering en een dynastie, die ontstaan is door deze nieuwe omstandigheden. Een prins die over jullie zou regeren, die op mijn troon zou zitten dankzij dezelfde legers, die ons land verwoestten, zou tevergeefs proberen zijn positie te versterken met de beginselen van feodale rechten; hij zou de eer en de rechten van slechts een klein aantal individuen verzekeren, vijanden van de mensen, die gedurende de laatste 25 jaar hen hebben veroordeeld in al onze nationale vergaderingen. Uw huiselijke rust en uw aanzien in het buitenland zou voor eeuwig verloren zijn.

158 *Fransen! Tijdens mijn verbanning heb ik uw klachten en uw wensen gehoord; uw roep om deze regering van uw keuze, die de enige wettelijke is. U verwijt me mijn lange slaap, u beschuldigt mij het grotere belang van het moederland op te offeren voor mijn eigen rust.*

Ik ben de zee overgestoken te midden van allerlei gevaren; ik ben bij u aangekomen om mijn rechten te herwinnen, die ook de uw zijn. Alles, wat individuen hebben gedaan, geschreven of gezegd sinds de val van Parijs, zal ik onthouden; het zal in geen geval mijn geheugen beïnvloeden over de belangrijke diensten, die ze mij deden, want er zijn gebeurtenissen van zo'n aard, dat men hierboven moet staan.

Fransen! Er is geen enkele natie, hoe klein ook, dat niet het recht heeft te ontsnappen aan de ontoring een prins te gehoorzamen, die geplaatst is door een tijdelijke overwinnende vijand. Toen Charles VII naar Parijs terug keerde en de kortstondige troon van Henri VI omver wierp, bevestigde hij, dat zijn troon dankte aan de dapperheid van zijn soldaten en niet aan de prins-regent van Engeland.

Het is hetzelfde voor u allen en voor de dappere mannen van het leger dat ik de eer van mijn plicht betaal en dat zal ik altijd blijven doen.

Getekend: Napoleon

De volgende proclamatie aan het leger laat met waardigheid en sterkte het doel van de onderneming van Napoleon zien; door deze te schrijven was hij zeker van het succes van zijn grote avontuur en hij bracht niet naar voren de vele schendingen van het Verdrag van Fontainebleau; zulke motieven waren voor hem persoonlijk. Het zou later aan de Staatsraad zijn om daarvoor een aanvraag in te dienen bij de machten van Europa.

159 De proclamatie aan het leger werd met dezelfde snelheid gedictieerd:

*Proclamatie van Zijne Majesteit de Keizer aan het leger
Golf Juan, 1 maart 1815*

Soldaten!

We zijn niet overwonnen. Twee mannen uit onze rijen hebben onze lauweren verraden, ons land, hun prins en weldoener.

Zullen zij, die we al 25 jaar over geheel Europa zien reizen om de vijanden tegen ons op te zetten, die hun hele leven tegen ons hebben gevochten in de rijen van vreemde legers, daarbij ons mooie Frankrijk beschimpten, nu beweren dat zij de baas zijn en onze adelaars in ketenen leggen, zij, die nooit hun voorwaarden konden weerstaan? Moeten wij lijden, terwijl zij de vruchten van ons glorieus werk plukken? Dat zij onze eer afnemen en onze landen, dat zij onze glorie belasteren? Mocht hun overheersing duren, dan is alles verloren, evenals de herinnering aan die onsterfelijke dagen! Zie met welke vernederingen ze hen kleineren! En mochten er enkele helden overblijven van onze glorie, dan is het bij de vijanden, tegen wie we vochten op de slagvelden!

Soldaten! Tijdens mijn verbanning heb ik jullie stem gehoord! Ik ben er, ondanks alle hindernissen en gevaren! Uw generaal, geroepen tot de troon door de stem van het volk en op jullie schilden gehesen, is bij jullie terug gekeerd: kom en voeg u bij hem!....

Grijp deze kleuren, die de natie heeft voorgeschreven en die 25 jaar lang hebben gediend als richtpunt voor alle vijanden van Frankrijk! Draag de driekleurige cocarde! Jullie droegen die gedurende onze gloriédagen.

We moeten vergeten dat we de meesters van de naties waren, maar we moeten niet lijden aan enige bemoeienis met onze zaken!

Wie kan zeggen dat hij meester is over zijn eigen ziel? Wie kan zulk een macht aan? Neem opnieuw de adelaars op, die jullie droegen bij Ulm, Austerlitz, Jena, Eylau, Friedland, Tudella, Eckmühl, Essling, Wagram, Smolensk, de Moskowa, Lützen, Bautzen, Montrail. Denkt u dat een handvol Fransen, nu zo arrogant, hun blik zou kunnen weerstaan? Ze zullen terug gaan naar waar ze vandaan kwamen en zo regeren als er gedurende de laatste 19 jaar is geregeerd.

Uw land, uw rang, uw glorie en die van uw kinderen heeft geen grotere vijanden dan deze prinsen, boven ons gesteld door vreemdelingen; zij zijn de vijanden van onze glorie, omdat de klank van zoveel heroïsche acties, die het volk van Frankrijk beroemd maakten, tegen hen vecht om zich te bevrijden van hun onderdrukking, dat is hun veroordeling.

Veteranen van de Sambre-Meuse, de Rijn, Italië, het Westen, de Grande-Armée zijn beledigd. Hun eervolle littekens worden geminacht; hun succes wordt als misdaad beschouwd en deze dappere mannen zouden rebellen zijn, als – zoals de vijanden van het volk beweren – legitieme soevereinen door vreemde legers worden bevestigd.

De eer, beloningen en vleierij gaat naar hen, hen die dienen en tegen het moederland en tegen ons zijn.

160 *Soldaten! Kom en voegt u bij de vlag van uw leider. Hij bestaat alleen maar dankzij jullie, zijn rechten zijn die van het volk en van u zelf. Zijn belangen, eer en glorie zijn niet meer dan dat. Victorie zal onderweg komen, de adelaar zal samen met de nationale kleuren vliegen van toren naar toren tot de torens van de Notre-Dame: dan zal het mogelijk zijn uw littekens met eer te tonen, dan zal het mogelijk zijn om op te scheppen over uw daden, jullie zullen de bevrijders van het moederland zijn.*

Als u oud zult zijn, omringd en bewonderd door uw mede stadsgenoten, zult u aangehoord worden met respect als u wijst op uw grote daden; u zult in staat zijn met trots te zeggen: Ik maakte deel uit van de Grande-Armée, die twee keer Wenen binnen trok, Rome binnen ging, Berlijn, Madrid, Moskou, veegde Parijs schoon van het verradersblok en van de nog aanwezige vijand.

Eer aan deze dappere soldaten, glorie voor het moederland! En eeuwige schande voor de misdadige Fransen, van welke geboorte ook, die 25 jaar lang naast de vijand

vochten om de ziel van de natie te verscheuren!

Napoleon

In deze proclamatie zit evenveel inspiratie als in de vorige; de toespraak voor de generaals, officieren en soldaten van het bataljon van Elba, eerder gedaan, heeft er ook geen gebrek aan; deze werd gedikteerd met dezelfde snelheid. Open willekeurig welke Griekse of Latijnse schrijver, je zult geen betere speech vinden dan deze drie. Of te denken dat Napoleon niet wist hoe te schrijven, alsof hij gebrek aan moed had!

Toen deze proclamaties op het bovendeck werden voorgelezen, werden ze met groot enthousiasme ontvangen. Iedereen haastte zich om kopieën te maken, om een grotere hoeveelheid te hebben om bij de landing uit te delen. De Keizer betreurde het dat hij geen draagbare drukpers had meegenomen, omdat hij beseftte dat een drukwerk een meer oorspronkelijk karakter had, dat meer indruk op het volk zou maken.

Omdat we op het punt stonden de driekleur te hijsen, overhandigde de Keizer mij zijn hoed via het luik om de Elbaanse cocarde te vervangen door de nationale cocarde, dat duurde maar even. De Keizer kreeg zijn hoed terug: toen men die cocarde zag, op die kleine hoed met de kleuren van Austerlitz, was de vreugde zo groot, dat de Keizer, die wilde spreken, er geen woord tussen kon krijgen.

161 Het zou inderdaad moeilijk geweest zijn de vreugde, het enthousiasme en de emotie te beschrijven, die op de brik werden geuit; de hartenkreten, het in de handen klappen en het stampen van de voeten waren zo luid, dat het leek of alle vuurmonden van de brik tegelijk afvuurden. Het was een delirium. Omdat hij wist dat de rantsoenen voor de garde op waren, beval de Keizer zijn butler voorraden van zichzelf naar boven brengen en die te delen met de grenadiers. Er werd een signaal aan de vloot gezonden om bij elkaar te komen en de driekleur te hijsen, dat met hetzelfde enthousiasme werd verwelkomd als op de brik.

Bevorderingen in de garde werden aangekondigd en medailles werden uitgedeeld aan hen, die ze verdiend hadden. Het gehele bataljon werd legionair. Een paar Polen ontvingen geen medailles, kolonel Jermanowski, die opwierp dat zij ook enige verdiensten hadden, vroeg Zijne Majesteit hen te laten wachten opdat zij zich ervoor konden onderscheiden en dit teken van moed en eer te geven. Generaal Drouot verscheen niet aan dek tijdens de oversteek, hij was zeeziek en moest in bed blijven.

Minder dan een mijl van de Golf Juan beval de Keizer kapitein Lamourette om 30 man in een boot te zetten en de batterij zeker te stellen op die plek langs de kust waar de landing zou plaatsvinden. Deze batterij lag tussen Golf Juan en Antibes en was niet bemand.

Ze hadden een paar kopieën van de proclamatie van de garde voor hun wapenbroeders bij zich, met de volgende inhoud:

De generaals, officieren en soldaten van de keizerlijke garde aan de generaals, officieren en soldaten van het leger.

Golf Juan, 1 maart 1815

Soldaten en kameraden,

We hebben de Keizer voor u gered, ondanks de vele valkuilen, op zijn weg geplaatst; wij brengen hem bij u terug van over de zee, te midden van duizend gevaren. We zijn op het heilige moederland geland met de driekleurige cocarde en de keizerlijke adelaar. Vertrap de witte cocarde onder uw voeten, het is een teken van schande en van juk,

opgelegd door buitenlanders en door verraad. We zouden ons bloed tevergeefs hebben verspild, als we tolerant zouden zijn tegen deze overwinnenden (sic), die ons de wetten opleggen!

162 *Gedurende de paar maanden dat de Bourbons hebben geregeerd, hebben zij u er van overtuigd, dat zij niets hebben vergeten en niets hebben geleerd. Ze worden nog steeds geregeerd door vooroordelen, tegenovergesteld aan onze rechten en die van het volk.*

Zij, die wapens droegen tegen ons land, tegen ons, zijn helden! Jullie zijn rebellen, die zij wel willen vergeven totdat zij sterk genoeg zijn geworden door het scheppen van een legercorps van voormalige bannelingen, de invoering van een Zwitserse garde in Parijs en de snelle vervanging door nieuwe officieren in jullie rangen! Dan zal het nodig zijn de wapens tegen het moederland op te heffen om enig recht te hebben op eer en beloningen; het zal nodig zijn geboren te zijn in overeenstemming met hun vooroordelen om officier te kunnen worden. De soldaat zal altijd soldaat moeten blijven: het volk zal de belastingen betalen en zij zullen de eer schenden.

Totdat de tijd dat ze het Legion d'honneur durven te vernietigen, zullen ze het uitdelen aan verraders en het garanderen in grote hoeveelheden om het in diskwalificatie te brengen. Ze zullen het verwijderen van alle militaire speciale rechten, die we verworven hebben met ons eigen bloed.

De 400 miljoen in speciale assignaten, waar onze schenkingen vanaf zijn getrokken, en die de erfenis van het leger en de beloning voor ons succes waren, zijn door hen onteigend.

Soldaten van deze grote natie! Soldaten van de grote Napoleon! Willen jullie soldaten blijven van een prins, die al twintig jaar lang de vijand van Frankrijk was en die zijn bezit van de troon dankt aan de prins-regent van Engeland? Alles dat gedaan is zonder geweten van het volk en van uzelf en zonder raadpleging van ons, is onwettelijk.

Soldaten! Terug getrokken officieren! Veteranen van onze legers! Voeg U bij ons om zijn troon te veroveren, de zekerheid van onze rechten. Mag het nageslacht eens zeggen: 'Buitenlanders, geholpen door verraders hebben een beledigende grap uitgehaald met Frankrijk; dappere mannen stonden op en de vijand van het volk en het leger werden weggevaagd en verdwenen in het niets.'

Soldaten! De trommels slaan! We gaan marcheren! Vlieg naar uw wapens, kom U bij ons voegen, voegt u bij uw Keizer en de driekleurige adelaars.

(De Moniteur van 1815 gaf een lijst van ondertekenaars.)

163 Om 16.00u. wierpen we het anker uit in Golf Juan. De vloot was weer bijeen, de driekleur was gehesen. De oversteek was hoogst fortuinlijk verlopen; het had desastreus kunnen zijn als het Britse korvet, de twee fregatten, gestationeerd op Corsica en de Zephyr hun plicht hadden gedaan en als ze bevelen hadden gekregen. Zij wilden Napoleon van Elba wegvoeren en konden zich niet voorstellen, dat hij zo goed geïnformeerd zou zijn en zou ontsnappen voor deze laatste schending van het verdrag van Fontainebleau. Op dat moment waren er brieven van de prefect van de Var, die ongebruikelijke activiteiten meldden op Elba, verhalen vertelden over grenadiers, die naar Frankrijk terug keerden en de invloed, die zij hadden op de publieke opinie in zijn departement. Deze brieven waren enkele dagen ongeopend gebleven. Het wordt als gelukkig beschouwd tegen de tijd dat Napoleon een leger van 30.000 man tegenover zich zou krijgen; er was geen waarde gehecht aan de ontevredenheid van het volk en van de troepen. Tenslotte, niemand kon geloven dat het gehele leger naar hem zou overlopen zodra hij voor hen stond.

De landing vond plaats zodra de vloot het anker had uitgeworpen. Op dat moment vroeg de Keizer naar generaal Cambronne en beval hem om 40 man te nemen en een bruggenhoofd te vormen op de wegen naar Fréjus, voor Cannes. Al de vorige dag had hij de wens geuit de troon terug te willen krijgen zonder een druppel bloed te verspillen. Toen hij zijn bevelen aan de generaal gaf, werden de laatste woorden gehoord: ‘Generaal, Ik geef u de leiding van mijn mooiste campagne: u hoeft geen enkel schot te lossen, u zult niets dan vrienden aantreffen.’

Om 17.00u. kondigde de artillerie van de vloot de landing van de Keizer zelf aan. De Keizer groette de geliefde bodem. ‘Bodem van Frankrijk! Vijftien jaar geleden doopte ik U thuisland van de Grote Natie. Ik groet u wederom, onder dezelfde omstandigheden: één van uw kinderen, de meest waardige van deze mooie titel is weer terug gekomen om u te bevrijden van anarchie. Niets voor mijzelf! Alles voor Frankrijk!’

Het kamp werd opgeslagen tussen de zee en de hoofdweg, onder een paar olijfbomen. De Keizer drong er op aan dat er betaald zou worden voor alles, dat gebruikt werd en dat het eigendom gerespecteerd werd, waarlangs we kwamen. Vijfentwintig man onder het commando van kapitein Lamourette werden er op uitgestuurd om Antibes te bezetten. Ze troffen het garnizoen buiten oefenend aan; in plaats van het gevangen te nemen en de komst van de Keizer aan te kondigen, gingen ze de stad binnen en deden de poort niet dicht.

164 De commandant van Antibes, eerst verrast, kwam tot zichzelf, liet de poort sluiten en hield hen gevangen. De Keizer hoorde spoedig over deze gang van zaken; hij was verrast, maar trachtte niet hen te bevrijden. Het doel van deze onderneming stond hem niet toe tijd te verspillen met het innemen van Antibes of om zelfs te communiceren met het garnizoen en haar gouverneur. De laatste zette de kapitein en zijn grenadiers op een veilige plek, liet het garnizoen, dat buiten was gebleven, onmiddellijk binnen komen voor de vrees, toen hij hoorde over de landing van de Keizer zo dichtbij, dat zij bij hem zouden komen. Pas nadat de poorten achter hen gesloten waren, vernamen de soldaten over de poging Antibes in te nemen en over de landing van de Keizer.

Een paar officieren lanceerden de mening dat zij onmiddellijk naar Antibes moesten gaan en proberen het te veroveren, om de slechte indruk te voorkomen, die kon uitgaan van het verzet van de stad. De Keizer sprak daar tegen in dat Antibes geen rol speelde in de verovering, die hij had gepland en het enige middel om deze ontwikkeling tegen te gaan was om zelf sneller dan het nieuws te bewegen. Hij stuurde dhr. Vauthier, oorlogscommissaris, uit om de situatie te beoordelen. Omdat deze te paard ging, kwam hij spoedig terug en rapporteerde dat de poorten van de stad gesloten waren.

Dhr. Pons, Poggi en Galeazizini werden naar Cannes gestuurd om paarden te regelen; dhr. Pons kwam die nacht terug en beschreef de verbazing van de inwoners, toen ze de grenadiers zagen. Hij had generaal Cambronne aangetroffen bij de burgermeester van Cannes, maar hij moest weg en moest nu bij Grasse zijn.

Een paar verraste inwoners waren getuige van de landing. Toen ze hoorden, dat het de Keizer was, die van plan was om op Paris te marcheren, drukten ze hun verbazing uit dat hij zo weinig troepen bij zich had. Die avond werd er een groot vuur aangestoken en de Keizer zat er recht voor en viel in slaap, gewikkeld in de overjas, die hij droeg te Marengo, zijn voeten op een tweede stoel. De garde gaf uiting aan haar vreugde; zij sliepen niet; zij wachtten het tijdstip van vertrek af. De bagage was uitgeladen; een paar muilezels waren vlakbij gekocht om de schatkist te dragen. Een van die ezels was voor mij geschikt gemaakt om de 800.000 francs in goud van de Keizers privé beurs, zijn veldbed en wat bagage te dragen, dat ik toe vertrouwde aan Saint-Denis. Er waren een paar gezadelde paarden aan boord geweest. De generaals Bertrand en Drouot waren in het

begin de enigen, die reden, alle anderen gingen te voet. De Polen moesten hun zadels, tuig en lansen zelf dragen.

- 165 Bij de Aides de camp, die de Keizer waren gevolgd, was Perès (204) uit Longone niet te vinden. Ongetwijfeld bang voor de gevolgen van de onderneming had hij zich verstopt en hij had gezegd naar huis te gaan bij de eerste de beste gelegenheid. Toen hij daar aankwam, zo werd me verteld, moest hij vluchten voor de wraak van de plaatselijke bewoners en zich terug trekken op het vasteland.

Orders werden gegeven aan commandant Chautard om naar Napels te gaan en nieuws voor de Keizer op te halen.

Op 1 maart om middernacht braken we het kamp op. Saint-Denis hield een oog op de bagage van Zijne Majesteit en ik probeerde niet te ver van de Keizer af te lopen. De wacht had een koerier onderschept van de prins van Monaco en deze verzekerde de Keizer dat, als hij eenmaal door de Provence was, hij iedereen aantrof klaar om hem te volgen. Deze woorden van een gewone man gaven precies de gedachten van de Keizer weer, die bij de prins van Monaco (205) bij Cannes waren opgekomen. Eerst verrast ontspande hij zich toen hij tegenover de Keizer stond, die hem begroete als een bekende; hij was vroeger eerste stalmeester bij Josephine geweest. Een groot vuur werd aangestoken en hij en de Keizer naderden het. Gedurende het gehele onderhoud hield hij zijn hoed in de hand. De Keizer ontsloeg hem en wenst hem een veilige reis. De prins had voor de Keizer niet alle gevaren van zo'n onderneming verborgen. De tamelijk grote cirkel, die zich om hem en de Keizer had gevormd verhinderde mij te horen wat ze zeiden; de vrolijkheid van de Keizer gaf weer dat hij tevreden was met de details, die hij

204. Het is waard de getuigenis te melden van Pons de l'Hérault in verband met deze man, die op Elba Napoleon kwam dienen als aide de camp:

'Perèz, uit Longone, geboren te Napels, was een bijzonder domme kerel en bijna een imbeciel; de Keizer had zich neergelegd bij deze keuze, omdat hij op elk moment iemand wilde hebben, aan wie hij bevelen kon geven, waarvan de uitvoering een bijna volledig gebrek aan intelligentie vroeg.

205. In een decreet, gedateerd op 7 juni 1809 in Schönbrunn had Napoleon 'Dhr. Honoré Monaco', benoemd tot stalmeester van de keizerin. Hij was de oudste zoon van de voormalige prins Charles van Monaco, hertog van Valentinois, die regeerde tot 14 februari 1793 als Honoré IV en hij was getrouwd met Louise d'Aumont.

Geboren in 1778 was hij bij de militaire staf van de Keizer gekomen als een aide, ging toen bij de staf van Murat als aide de camp. Na de Tweede Restauratie, als erfgerechtigde van zijn vader, regeerde hij over Monaco als Honoré V tot zijn dood in 1841.

- 166 kreeg over Parijs en de stemming in Frankrijk. De prins had hem de meningen van de salons gegeven, terwijl de koerier die van het volk gaf, die zodra hij verscheen, zou opstaan.

De Keizer ging tijdens de nacht door Cannes (206) en een paar mensen werden gezien langs zijn weg, hoewel enkele ramen werden geopend en een beetje licht gaven; een paar kreten als Vive l'Empereur! werden gehoord. Zijne Majesteit nam een lokale gids en werd geamuseerd door de conversatie van de man, die hij aanmoedigde leuke vragen te stellen. Eenmaal dichtbij Grasse werd er een stop bevolen totdat het gehele bataljon bij elkaar was; wij gingen de stad door; alles was stil de mensen waren weg. De Keizer wilde lunchen in Grasse: zijn lunch werd hier gemaakt. De officials van de stad waren vervangen door royalisten. De diepe stilte dwong hem om op de heuvel, die op de stad uitkeek, te lunchen. De gehele bevolking volgde hem naar hier; de burgemeester verscheen niet. Paarden en muil dieren werden gekocht; een paar Polen en enkele mensen in zijn gevolg kregen paarden. Gedurende de dag, bij verschillende haltes, werden vaatjes

wijn getapt om de garde te verfrissen en om hen te helpen zo'n grote inspanning door te komen.

Na de lunch sprak de Keizer met de vrouwen en maakte enkele grapjes, die hen amuseerden. De generaals richtten zich op de mannen, ze spraken tegen hen over het moederland en de welke duivels het bedreigde als zo'n toestand langer duurde; beetje bij beetje werd de menigte opgewarmd en kreten als Vive l'Empereur! werden gehoord. Een van de stadsbewoners sprak hardop en zei tegen de groot-maarschalk: 'Generaal. Zijne Majesteit heeft terecht gestraft door ons niet de eer te geven in onze stad te lunchen. Als hij wist van de slechte behandeling, die we hebben gehad van de terug gekeerde bannelingen, zou onze stilte niet zo slecht geïnterpreteerd worden en Zijn Majesteit zou zien dat wij het waard zijn deel uit te maken van zijn betrouwbare onderdanen.'

206. Napoleons eerste zorg bij de landing was geweest om generaal Cambronne naar Cannes te sturen met 40 chasseurs en grenadiers, alle koeriers tegen te houden en tegen contante betaling zoveel paarden en muildieren te kopen als hij kon vinden. Hij zei tegen hem: 'Cambronne, ik geef je de voorhoede van mijn mooiste campagne. Je hoeft geen enkel schot te lossen. Denk er aan dat ik mijn kroon terug wil hebben zonder dat er een druppel bloed wordt verspild.' (Uit Cambronne's getuigenis tijdens zijn proces.)

167 De groot-maarschalk antwoordde: 'Blijf kalm, dat is de enige manier om hem goed te dienen.'

Er werden proclamaties in deze stad gedrukt; verscheidene inwoners van Grasse boden aan de Keizer te vergezellen en als gids te dienen door de moeilijke en besneeuwde passen, waarmee hij te maken kreeg. Hij koos er twee uit die goed patriotten leken. De Keizer had een koets en twee kleine artillerie stukken meegenomen. De wegen werden bijna niet begaanbaar hiervoor en hij liet ze achter in de stad tot dat de weg door Antibes weer open zou zijn.

Soms te voet, soms op te paard, bereikte de Keizer het dorp Séranon (207) op 22 maart om 14.00u. Hij had de eerste dag 20 Franse mijlen afgelegd. Hij had gedurende een uur door sneeuw en ijs gelopen, geholpen door kolonel Rhul. Ik was de Keizer blijven volgen samen met zijn jonge aide Vantini. Onze bagage was ver achter ons. De Keizer werd ondergebracht in het huis van de burgemeester; alles was voorbereid om hem te ontvangen, maar de burgemeester zelf was er niet. We hadden een afschuwelijk reis; de koude was intens. De Keizer was erg moe, zijn laarzen waren doorweekt en hij had er veel moeite mee om ze uit te trekken; hij strekte zich over twee stoelen uit tegenover een groot vuur. Het bataljon kwam een paar uur later aan. Er waren enkele plekken, waar het voor de mannen moeilijk was om door te komen en ook voor de paarden en de lastdieren; een van de muildieren, opgeladen met bagage van het bataljon, stortte in een bodemloze afgrond. Ik was bezorgd om het muildier, dat het bed en de beurs van de Keizer droeg, maar het arriveerde veilig door de zorg van Saint-Denis en Noverraz. We zetten onmiddellijk het bed van de Keizer op en hij sliep vier uur lang. 'Je moet moe zijn, neem een van mijn paarden tot we er een kunnen kopen.' Toen hoorde ik hem tegen de generaals zeggen: 'Het bataljon moet uitgeput zijn! Welaan, moed! Het belangrijkste ding is langs Sisteron te komen. Masséna kan niets weten van de snelheid van mijn voortgang en zijn bevelen zullen zijn onzekerheid weerspiegelen.'

207. Een klein dorp, gelegen op meer dan 1000 m hoog, 40 km van Grasse. Bekend om haar rotsformaties en de vorm van orgelpijpen.

168 De Keizer had dhr. Poinz uitgezonden om hem te ontmoeten en de maarschalk sloot hem meteen op in Châteua d'If. (toen een gevangenis onder Marseille, denk aan de Graaf van Monte Cristo, rkv.)

De Keizer bracht de nacht van de 3^e (april 1815, rkv) door in Barrême (208), waar we langs de weg wat muildieren kochten, die dienden om de mensen in zijn gevolg omhoog te brengen. Onderweg ontmoette Zijne Majesteit een boer op een paard en hij vroeg hem voor hoeveel hij het wilde verkopen. Deze man, die niet wist wie hem dat aanbod deed, zei: '1000 francs.' De Keizer antwoordde: 'Mijn vriend, die prijs is te hoog voor mij.'

Op de 4^e, tussen Castelane en Digne, renden de boeren, die over de mars van de Keizer hadden gehoord, in grote getale de berg af; door de weg, die ze namen, was het duidelijk dat ze de terugkeer van titels en feodale rechten vreesden. De Keizer, die de opruiende proclamatie van de prefect kende, stuurde afgezanten uit om de stemming van het volk in Digne te peilen. Hij was er spoedig van op de hoogte dat de prefect en de weinige troepen, die deze in de stad had, waren verdwenen en dat de inwoners de posters en de proclamatie hadden verscheurd en ongeduldig op hem wachtten: Zijne Majesteit werd inderdaad met verrukking ontvangen. Hij dineerde daar. Baronesse Desmichels (de generaal was weg) (209) kwam om de Keizer te begroeten en verzekerde hem dat hoe verder hij ging, hoe meer hij de bevolking bereid zou vinden in opstand ter zijner gunste te komen. Een jonge cavalerie officier, dhr. Desmichels, een neef van de generaal, wilde de Keizer volgen; zijn aanbod werd aanvaard en hij bleef als militaire aide bij de Keizer de gehele Honderd Dagen. In deze stad werden proclamaties gedrukt.

208. Een stad in de Basses-Alpes (nu: Alpes Maritimes), 18 km van Digne.

209. Generaal Baron Louis Desmischels (1779-1845), geboren in Digne, trok zich terug gedurende de Eerste Restauratie. Zijn legercarrière begon met Bonaparte in Italië, toen in Egypte. Hij diende bij de Consulaire Garde grenadiers, toen bij de Keizerlijke Garde chasseurs, waar zijn kolonel, prins Eugène, zijn vriend was. In 1805 diende hij briljant bij Nürnberg, verdiende een onderscheiding door Murat en felicitaties van de Keizer, die hem bevorderde tot kapitein en hem officier van het Légion d'honneur maakte. Hij diende in alle keizerlijke militaire campagnes en commandeerde als kolonel het 31e regiment chasseurs. In 1813 ging hij terug naar Italië op bevel van prins Eugène, die hem tot bevelvoerder brigade generaal bevorderde. Maar Napoleons troonafstand liet de bevestiging ervan niet toe en hij werd op non-actief gezet. Hij kwam weer in actieve dienst toen Napoleon terug keerde en hij voegde zich bij hem in Lyon. Als hoofd van het 4e regiment chasseurs diende hij met grote onderscheiding te Waterloo en de Tweede Restauratie stuurde hem zeven jaar op pensioen met half geld.

169 Op de ochtend van de 5^e veroverden de voorhoede van 100 man en generaal Cambronne de brug en het fort van Sisteron; het kleine garnizoen van deze stad werd gedwongen weg te trekken. De Keizer dineerde hier en ging slapen in Gap, vooraf gegaan door de voorhoede en vergezeld door de Polen en mammelukken te paard. Aanvullende aantallen proclamaties werden weer gedrukt en alle kanten opgestuurd. De chirurgijn van het bataljon, dhr. Emery, ging de Keizer naar Grenoble vooruit om het volk voor te bereiden. De soldaten en officieren van de nationale garde van Gap verbroederden zich met de keizerlijke garde. Allen, die de Keizer volgden, hadden nu een paard.

De Keizer verliet Gap pas na het diner op 6 maart, met alle troepen nu bij elkaar, uitgerust en goed gevoed. Bij zijn vertrek stond de gehele bevolking langs de weg, die de Keizer ging en drukte haar vreugde door gejubel uit: Weg met de samengestelde belastingen! Vive l'Empereur!

Toen hij aankwam in Saint-Bonnet (210), bood de lokale bevolking hem aan dat alle dorpen tezamen zouden komen en hem zouden vergezellen. De Keizer zei: 'Nee, uw gevoelens laten me zien, dat ik mij niet vergistte en dat zij voor mij een positieve garantie van de gevoelens van mijn soldaten zijn. Zij, die ik ontmoet, zullen bij me blijven en met hoe meer we zijn, des te meer zal mijn succes verzekerd zijn.'

Een van de grenadiers van het bataljon had toestemming gevraagd om vooruit te gaan om zijn vader op te zoeken. Toen Zijne Majesteit langs de weg voorbij kwam,

presenteerde deze soldaat deze oude blinde man van 90 jaar met zijn jongere broer, die bij het bataljon wilde. De familie was arm, de scène was ontroerend. Na enkele vleiende woorden tegen de oude man, trok de Keizer zijn beurs met 25 napoleons en gaf hem die. De gehele dag stonden de mensen langs de weg, die de Keizer ging.

210. Een stad in de Basses-Alpes (nu: Alpes-Maritimes), 16 km van Gap, langs de rivier Drac.

170 Zijne Majesteit kwam aan in Corps (211) en sliep daar; de voorhoede ging tot aan La Mure. Toen de Keizer daar aankwam, kwam de gehele bevolking juichend naar buiten en ging langs de weg staan, die hij nam. De Keizer reisde zo snel als de bliksem, zeggend tegen de groot-maarschalk en generaal Drouot: ‘Succes ligt in de snelheid van mijn vooruitgang en mijn aankomst in Grenoble.’ Er lagen honderd Franse mijlen tussen de plek, waar we aan land waren gegaan en die stad; ze werden afgelegd in zes dagen. De voorhoede kwam een bereden linie bataljon tegen op de hoofdweg naar Grenoble. Het kwam de Keizer tegenhouden. Generaal Cambronne vroeg om met hen te mogen praten, maar de commandant ervan weigerde. Generaal Cambronne zond een briefje naar Zijne Majesteit dat hij werd gestopt door een bataljon van het 5^e linie regiment, een compagnie van de genie en een van sappeurs, 700 tot 800 man in totaal. Dit bataljon had zich gevestigd in La Mure met een paar vaten buskruit om de brug op te blazen; de bevolking was tegen die actie en zij hadden zich terug getrokken naar Laffrey (212). Gedurende de gehele tocht lag ik gekleed te slapen in de slaapkamer van de Keizer, toen Saint-Denis, die in de antichambre sliep, op de deur klopte en vertelde dat de groot-maarschalk de Keizer wilde spreken. Ik opende de deur en kondigde hem bij Zijne Majesteit aan en hij las hem het rapport van generaal Cambronne voor. De Keizer vroeg of de grenadiers aangekomen waren en het antwoord was bevestigend.’ Laat ze uitrusten en zeg Cambronne te wachten op mijn komst voordat hij iets onderneemt.’

Bij het aanbreken van de dag kleepte de Keizer zich aan en ging op weg met achter zich de garde; hij kwam bij de voorhoede en ging aan kop. Op een afstandje liet hij zijn bataljon halt houden en stelde ze in rijen als bij een peloton op. Aan de linkerkant van de weg was een heuvel, waarmee de het Corsicaanse bataljon bezig was het te bezetten; al een paar compagnieën waren het aan het beklimmen.

211. Corps, in het arrondissement van Grenoble, een dagmars vanaf die stad. Napoleon bracht de nacht van maandag 6 maart hier door in de herberg Dumas.

212. Kleine gemeenschap in het arrondissement van Grenoble, 24 km van Vizille op de vlakte van La Matheysine bij het meer van Laffrey. De episode, die hier wordt beschreven, is wel bekend, kenmerkte de 7e maart, voordat hij die avond aankwam in Grenoble.

Voor details van het herdenkingsmonument van Napoleon, opgericht tijdens het Tweede Empire, haar verwoesting in 1870 en haar restauratie: zie G. Faure en Dhr. Deléon ‘Napoléon à Laffrey’ (Grenoble, 1929).

171 *Geeft weer een kaart van de Route Napoléon naar Parijs in 1815*

172 Aan de rechterkant was een kleine vlakte, waar hij zijn Polen en zijn mammelukken naar toe stuurde en al zijn gevolg te paard. De Keizer stuurde zijn aide de camp kolonel Ruhl uit om het 5e regiment linie te berichten over zijn komst; haar commandant zei hem dat het hem verboden was om met hem te communiceren, zijn handen waren gebonden. Maar een verre kreet bereikte ons, die van Vive l’Empereur! Kolonel Ruhl kwam terug, informeerde Zijne Majesteit over de algemene gevoelens, liet er geen twijfel over bestaan: alle wat nodig was om de troepen over te nemen en hun commandant te verwijderen was voor hem zichzelf te laten zien en de soldaten toe te spreken.

Oorlogscommissaris Vauthier werd naar de commandant van het bataljon gestuurd om hen te adviseren dat hij hem verantwoordelijk hield voor Frankrijk en het nageslacht voor de orders, die hij gaf; ondertussen beval hij de garde hun wapens in de aanslag te nemen. Hij had de driekleur uitgerold en de muziekband, die vooraan marcheerde, speelde 'Allons enfants de la Patrie'(213). Allen waren betoverd, zowel ons bataljon als de troepen uit Grenoble.

213. De Marseillaise, 'het oorlogslied van het Rijnleger', was tot 1815 bijna verbannen van het officiële repertoire. Napoleon werd gewoonlijk begroet met 'Veillons au salut de l'Empire' en het langzame ritme van 'La Victoire est à nous' vergezelde elke mars te voet van de troepen.

173 De Keizer, die de overjas droeg, die al zo vaak een magisch effect op de soldaten had gehad, vergezeld door de generaals Cambronne, Drouot en de groot-maarschalk, liep naar het 5e regiment linie. Zijne Majesteit werd spoedig herkend en zei tegen hen: 'Dood uw Keizer, u kunt het nu doen.' Vive l'Empereur! was het enige antwoord. Een oude soldaat, met tranen in de ogen, liep op hem af en stak zijn pompstok in zijn geweer: 'U kunt zien hoeveel we u willen doden!' In een ogenblik vervingen de driekleurige cocardes, die zijn in hun uniformen hadden, de witte cocardes, die de grond markeerden, waarop het bataljon had gestaan, nadat dit verder was getrokken. Ze vermengden zich met de garde.

Toen de orde was hersteld, zie de Keizer: 'Ik kom met een handvol dappere mannen, want ik reken op het volk en op jullie. De troon van de Bourbons is onwettelijk, want die is niet opgericht door de natie; het is tegen de nationale wil, want hij is tegengesteld aan de belangen van het land en bestaat slechts in het belang van een paar families. Vraag jullie vaders, vraag alle mensen hier dichtbij, je zult van hen horen wat de Bourbons met Frankrijk voor hebben.' Toen, terwijl hij zich omdraaide naar de menigte, die was gekomen om hem te zien, zei hij: 'Is het niet waar, dat jullie in jullie gemeenten bedreigd worden met de terugkeer van de tienden (belasting, rkv), voorrechten of feodale rechten en van alle misdaden, waarvan jullie je bevrijd hadden?'

'Ja, Sire, we werden hiermee bedreigd, onze parochie priesters waren al voorraadschuren aan het bouwen.'

Een aide de camp van generaal Marchand (214) was met de troepen vanuit Grenoble mee gekomen; toen hij het enthousiasme en de aanhankelijkheid van de troepen en het volk voor de Keizer zag, ging hij weg om zijn generaal op de hoogte te stellen. Een paar officieren gingen achter hem aan om hem te grijpen, maar hij had een beter paard en ontsnapte.

Het 5^e regiment linie en de genie en de sappeurs vroegen om voorop te mogen gaan; de massa inwoners drong samen langs de route en hield alles gezelschap door liederen te zingen, waarin de Keizer werd geëerd. Hij zat de gehele dag te paard, hij was erg moe en was verkouden, maar Zijne Majesteit drong er op aan het steeds aangroeiende enthousiasme voor te zijn, voordat hij Grenoble binnen ging. Toen zijn aide de camp arriveerde, beval generaal Marchand, de divisiecommandant, de stadspoorten te sluiten.

214. Generaal graaf Jean Marchand (1765-1851). Een advocaat in Grenoble, hij voegde zich bij het leger ten tijde van de Revolutie en werd kapitein bij de vrijwilligers van Isère. Hij nam deel aan de campagnes van Italië onder Bonaparte, toen het Directoire hem liet bevorderen tot brigade generaal in 1799. Hij commandeerde een divisie van het corps van maarschalk Ney en onderscheidde zich in talloze veldslagen van 1805-1807. Na Friedland werd hij benoemd tot een groot-adelaar van het Légion d'honneur en graaf van het Empire. Hij diende vervolgens in Spanje en in 1812 bij de campagne van Rusland, waar hij schitterde bij het veroveren van de Grote Redoute bij de Moscawa. In 1813 diende hij bij Lutzen, Bautzen en Leipzig. In 1814 werd hem opgedragen een leger op te richten in Isère en hij bracht de 7e militaire divisie naar Grenoble. Hij bleef daar gedurende de Eerste Restauratie, waar Napoleon hem aantrof op zijn terugkeer van Elba. Maar Marchand verkoos liever te vluchten dan te vechten onder de Keizerlijke vlag.

Ondanks zijn naam was hij geen familie van Marchand, auteur van deze Mémoires.

174 Zou hij niet bang zijn voor enig contact tussen de troepen van de koning en die van de Keizer? Wat er voor La Mure gebeurd was, verzekerde hem over wat er spoedig zou gebeuren als zijn divisie de Keizer herkende en de driekleur zag. Een jonge officier van de nationale garde van Grenoble, dhr. Dumoulin (215), kwam naar voren en bood de Keizer zijn zwaard aan en zijn bezittingen. Hij had Grenoble enige uren geleden verlaten en vertelde de Keizer, dat hij kon rekenen op kolonel La Bédoyère, de welwillendheid van het garnizoen en die van het volk. Hij bracht nieuws van Dr. Emery, die actief de bevolking had voorbereid. Dhr. Dumoulin bleef bij de Keizer als militaire hulp en ontving het kruis van verdienste.

Tussen Vizille en Grenoble kwam de adjudant-majoor van het 7e regiment linie de Keizer zeggen, dat de kolonel daarvan, dhr. De La Bédoyère (216) het regiment naar hem toe zou brengen.

125. Jean Dumoulin was een rijke inwoner van Grenoble, handschoenenmaker, een vriend van zijn landgenoot Emery, chirurgijn van de garde en lid van het Elbaanse bataljon.

Dumoulin wordt genoemd door Berriat Saint-Prix ('Napoléon à Grenoble', geschreven in 1815, gepubliceerd in 1861). Hij zou gecorrespondeerd hebben met Emery door zijn brieven te verstoppert in pakjes met handschoenen, die werden gestuurd naar Porto-Ferrajo. Montholon beweert dat Dumoulin naar Elba kwam in oktober en november 1814 om Napoleon te ontmoeten.

Wat er ook zou gebeuren, als Napoleon op 3 maart door Castellan zou gaan, had hij gevraagd aan de burgemeester hem drie blanke paspoorten te geven. Een was voorzien van de naam van de chirurgijn van de wacht Emery, die, naar men zei, vertrok. En hij had tegen hem gezegd: 'Ga me vooruit. Ga naar Grenoble en zeg ze dat ik er aan kom.'

216. Charles Huchet de la Bédoyère, geboren in 1788, voegde zich bij het leger in 1806 bij de gewone gendarmes. Hij diende tijdens de campagne van Pruisen en Polen (1806-1807) en werd de aide de camp van Lannes in 1808, kapitein in 1809 en aide de camp van prins Eugène en werd gewond aan de linker zijde te Goldberg in Silezië. In 1813 trouwde hij met Georgine de Chastellux. Hem werd het commando van de 1e divisie, 2e brigade te Parijs aangeboden in februari 1814, maar hij prefereerde het commando over zijn regiment te behouden; In maart 1814 ging hij naar Fontainebleau en bood Napoleon zijn diensten aan. Als commanderend kolonel te Chambéry van het 7e regiment linie in oktober 1814 was hij in Grenoble, toen de Keizer de stad naderde. Hij en zijn troepen gingen over naar de Keizer en voegden zich bij hem tussen Tavernolles en Brié, 8 km van Grenoble. Tijdens de Honderd Dagen werd hij bevorderd tot brigade generaal en aide de camp van de Keizer in maart 1815 en peer van Frankrijk en graaf van het Empire in juni van dat jaar.

Na Waterloo werd La Bédoyère uitgesloten van de amnestie op naam, ter dood veroordeeld en doodgeschoten door een vuurpeloton op de vlakte van Grenelle. Deze executie had lange en hevige repercussies.

Bourguignon was in staat om van La Bédoyères familie (en bewaarde ze in Malmaison) een paar kostbare souvenirs van de generaal te verkrijgen, speciaal een portret door Lefèvre (1802) en een miniatuur door Guérin.

175 Een half uur later verscheen hij, hij droeg de voormalige adelaar van zijn regiment, vastgemaakt aan de punt van een boomtak. De Keizer nam de adelaar aan, kuste hem en na zijn jonge kolonel gefeliciteerd te hebben met zijn patriottische moed omarmde hij hem. Het 7e stond langs de weg opgesteld en hij inspecteerde het en ging verder. Dit regiment van 1800 man verdubbelde de strijdkrachten van de Keizer, de menigte verviervoudigde hen en uitroepen van Vive l'Empereur! Weg met de priesters! Weg met de samengestelde belasting! vergezelden deze triomfantelijke mars naar Grenoble.

De Keizer kwam voor Grenoble aan om 09.30u., maar de poorten waren gesloten en de troepen terug getrokken in hun barakken. De uitroepen van Vive l'Empereur! Door de soldaten en de inwoners klonken op de muren, dit liet geen twijfel bestaan omtrent hun gevoelens.

De muren werden druk bezet door soldaten van het 3^e genie regiment van 2000 man, het 4^e artillerie regiment en het 4^e hussards. De soldaten schreeuwden van de toppen van de muren, dat het kruit nat was. Toortsen werden overal aangestoken, maar het werd bevolen ze uit te maken. De Keizer beval generaal Marchand de stadspoorten te openen.

176 *Een afbeelding van de Keizer bij Laffrey*

177 Een half uur later vroeg de generaal uitstel tot de volgende dag. De sappeurs probeerden toen de poorten met hun bijlen open te breken. De eerste klappen waren nauwelijks gedaan, toen de deur werd geopend. Zijne Majesteit maakte zijn entree te midden van een leger en enthousiaste bevolking. In Grenoble werd de Keizer een macht om rekening mee te houden. Hij kon een oorlog weerstaan als dat nodig was, hij kon rekenen op de troepen en de bevolking, die hem met zo'n groot gevoel van geluk binnen haalden. Na zijn maaltijd brachten de burgers van Grenoble hem de poorten van de stad, omdat ze hem de sleutels niet konden overhandigen. De volgende dag ontving Zijne Majesteit de officials van de stad en de commandanten van de corpsen. Alle toespraken waren hetzelfde; alle spraken uit dat zijn geen verplichtingen hadden tegen de prinsen, die werden gesteund door buitenlanders.

De voormalige wiskundeleraar van de Keizer kwam aan en vroeg of hij zijn vroegere pupil kon ontmoeten. De Keizer, die in zijn kamer was, kwam naar de deur om hem te begroeten, omarmde hem en bleef een paar momenten met hem praten; deze oude vriendelijke man was lovend over de vleiende ontvangst, die hij net gehad had. Kolonel Ruhl, geboren in de nabijheid van Grenoble, kwam zijn vader voorstellen, wat de Keizer veel plezier deed, zeggende dat hij voor de toekomst van zijn zoon zou zorgen, die een van zijn gidsen in Egypte was geweest. Tijdens zijn verblijf op Elba onderhield deze officier met Dr. Emery, de chirurgijn van het bataljon, een zeer actieve correspondentie met de patriotten in de stad. Gravin Marchand, de vrouw van de generaal, was niet met hem weggegaan. Zij kwam om de Keizer te ontmoeten en vertelde hem, dat haar echtgenoot zich niet bij zijn zaak kon voegen, zonder een verrader te zien van zijn eigen eden, maar hij zou dat wel doen, zodra de koning het koninkrijk had verlaten. De Keizer liet deze dame alle gratie zien, waartoe hij in staat was als hij vriendelijk wilde zijn, verzekerde haar dat hij het erg prettig zou vinden haar echtgenoot te ontmoeten. De generaal was niet in staat zichzelf te presenteren.

178 Omdat de prefect, dhr. Fourier (217) een lid van de Egyptische commissie, de stad had verlaten, vond de Keizer een vervanger in de persoon van een raadgever van de prefect en benoemde hem tot commandant van de voormalige nationale garde in de Keizerlijke garde. Om 14.00u. schouwde de Keizer de troepen, kreten van Vive l'Empereur! Weg met de Bourbons! klonken op. De 6000 soldaten hadden de vorige dag de driekleurige cocarde ontvangen, die ze in hun ransels bewaarden als een herinnering aan hun vroegere glorie. De Keizer zeg tegen de officieren, die hem dit vertelden, dat dit de mening van de troepen bewees op een opvallende manier, dat dit voor hen een schat was, wanneer ze gedwongen zouden zijn de antinationale vlag van de Bourbons te accepteren en dat dezen een ernstige fout hadden begaan toen zij deze kleuren verboden hadden, die voor altijd Fans zouden blijven. Direct na de schouw werden deze troepen naar Lyon gestuurd, gevolgd door een groep, die patriottische liederen zong. De Keizer was meester van Grenoble, waar hij met bliksemende snelheid was aangekomen en het was het middelpunt van een belangrijke provincie, met allerlei soorten voorraden in haar arsenaal. Hij liet een patriottische en toegewijde bevolking achter en kon verder zonder angst naar Lyon. Wat

net gebeurd was in de divisie van Grenoble kon hij ook verwachten in Lyon en hij vergiste zich niet.

217. Jean-Baptiste Fourier (1768-1830). Een onderscheiden wiskundige, hij was verbonden aan de École Polytechnique door Lagrange en Monge. Vanwege zijn gevarieerde en grote kennis was hij opgenomen bij de wetenschappers, die Bonaparte vergezelden naar Egypte. Als permanent secretaris van het Instituut van Egypte, leidden zijn briljante administratieve kwaliteiten hem tot hoofd van het departement van Justitie in Egypte en om hem te belonen, benoemde Napoleon hem tot prefect van Grenoble, tot lid van het Légion d'honneur en tot baron. In 1815, toen Napoleon Grenoble naderde, had Fourier op 5 maart een proclamatie gepubliceerd, waarin hij eerbiediging voor de regering van de koning vroeg. Toen de Keizer arriveerde, verliet hij de stad. Op een slim moment benoemde de Keizer hem op 12 maart tot prefect van de Rhône, maar Fourier regelde het zo, dat hij op 12 mei ontslagen werd. Tijdens de Tweede Restauratie werd hij permanent secretaris van de Academie van Wetenschap.

179

HOOFDSTUK 8 (blz. 178) - 209
Mars op Lyon – Op Mâcon – Châlon, Autun en Auxerre
Fontainebleau – Aankomst in Parijs –
Opmerkingen en conclusies over Deel II

Op 9 maart sliep de Keizer in Bourgoin, voorafgegaan door het 4^e hussards en gevolgd door het gehele garnizoen. De menigte en het enthousiasme groeide steeds aan, ondanks de regen en het slechte weer van die dag. Reeds van het begin hadden kreten als Weg met de priesters! Weg met de samengestelde belasting! de Keizer begeleid. De Keizer zat in zijn rijtuig, vermoeid en verkouden en ging meteen na aankomst naar bed. Die nacht ontving hij nieuws uit Lyon via een stafofficier, dhr. Moline de Saint-Yon (218), gezonden door generaal Brayer (219). De stemming in deze grote stad was niet geheel onzeker, maar de aanwezigheid van de Graaf van Artois, die daar net was aangekomen, hielden de uitbarstingen tegen en verhinderde de burgerij naar buiten te gaan om Napoleon te ontmoeten. Hij hoorde van dezelfde persoon dat de bevolking er bezwaar tegen gemaakt had dat de bruggen van La Guillotière en Morand werden gebarricadeerd en dat Monsieur (= hier de broer van de koning, rkv) en maarschalk Macdonald Lyon wilden verdedigen tegen het advies van de oorlogscommissie.

128. Alexander Moline de Saint-Yon, geboren in Lyon in 1786. Hij studeerde af in 1805 aan de school van Fontainebleau als tweede luitenant en nam deel aan alle campagnes in Oostenrijk, Pruisen, Polen en Spanje, waarbij hij zijn promoties op het slagveld verwierf. Gewond in 1813 te Saint-Jean-de-Luz wed hij majoor en ging hij terug naar Frankrijk met maarschalk Soult.

Toen Napoleon van Elba terug keerde, werd hij benoemd tot zijn militaire aide en vergezelde hem te Waterloo. Terug getrokken op half geld tijdens de Restauratie, werd hij geschiedenis-schrijver. Terug geroepen in actieve dienst na de Juli-Revolutie werd hij kolonel en daarna luitenant-generaal. Hij werd peer van Frankrijk, groot-officier van het Légion d'honneur en minister van Oorlog (1845-1847). Hij ging met pensioen in 1848.

Als schrijver publiceerde hij opera-libretto's, fragmenten militaire geschiedenis, een artikel over prins Eugène en een geschiedenis over de graven van Toulouse.

219. Generaal M.S. Brayer (1769-1840) nam dienst in 1800 en diende briljant in alle campagnes van het Empire, te Austerlitz, Friedland, in Spanje en in Duitsland. Hij was de generaal, die de 19e divisie in Lyon in 1815 voor de koning commandeerde. Hij en al zijn troepen voegden zich bij de Keizer, toen deze uit Elba kwam en hij kreeg het commando over een kleine Keizerlijke voorhoede. Hij kreeg het commando over de Jonge Garde, werd graaf en peer van Frankrijk en gouverneur van Versailles en het Trianon. Veroordeeld tot de dood bij afwezigheid na Waterloo, ging hij naar Amerika en diende in het leger van de VS, Brazilië en Chili. Vergeven keerde hij terug naar Frankrijk in 1821 en ging weer in dienst. Zijn dochter trouwde met de auteur van dit boek, Marchand.

180 Ze hadden geen artillerie; hij zei tegen de jonge officier: ‘Ga terug verzeker, Brayer van mijn vriendschap.’ De Keizer gaf onmiddellijk bevelen aan graaf Bertrand om een paar boten bij elkaar te krijgen te Mirbel en de weg naar Parijs af te sluiten voor de prins en de maarschalk, die hem wilden verhinderen Lyon binnen te gaan.

Op de 10^e ging de Keizer op weg naar Lyon, het leger voorop en het duurde niet lang of hij was in het midden van colonne, zijn gezadelde paarden volgden de koets; hij steeg te paard en verscheen aan het hoofd van zijn troepen. Er kwamen steeds meer inwoners van Lyon om zich bij Zijne Majesteit te voegen, ze vertelden over de opwindende in de stad. De mensen wachtten slechts op één woord om de barricades op de bruggen af te breken, zelfs de troepen wilden die niet verdedigen. De Keizer werd gezegd dat Monsieur, terwijl hij de cavalerie inspecteerde, voor een oude soldaat van het 13e dragoons was gestopt, die meerdere onderscheidingstekens droeg en tegen hem zei: ‘Kom op, beste man, roep luid Leve de koning.’ ‘Nee, mijn Heer, dat kan ik niet doen, we zullen niet vechten tegen onze vader.’ Dat antwoord zei alles; Monsieur draaide zich naar generaal Brayer, die vlakbij stond en zei: ‘Er is niets meer om op te hopen’ en hij vertrok met een paar van zijn koeriers en een enkele nationale gade wacht, die hem te paard vergezelden. Generaal Brayer, op de hoogte van zijn vertrek, zond een detachement van het 13e dragoons om als begeleiding te dienen. De hertog van Orleans, die met Monsieur was meegekomen, had Lyon al verlaten.

Maarschalk Macdonald drong er op aan de stad te verdedigen. Twee batterijen posteerden zich bij de Guillotière brug en moesten verhinderen dat deze werd overgestoken; een verkenningseenheid van het 4e hussards en een paar Polen, aangevoerd door kolonel Jermanowski, kwamen naar voren en riepen Vive l’Empereur!

181 De twee bataljons werd bevolen het vuur te openen, maar ze legden hun wapens neer en riepen ook Vive l’Empereur! De maarschalk, die aanwezig was bij deze afvalligheid, ging op weg naar Parijs, rijdend op een paard dat geleend was door generaal Brayer. Aan de randen van Vaize werd hij tegen gehouden door twee huzaren van het 4^e, de maarschalk, die alleen was, droeg een blauwe jas en slechts de epauletten van een kolonel. Generaal baron Bijeon, die er bij kwam, identificeerde hem en liet hem vrij.

Reeds op 6 maart, waren Napoleon en zijn volgers buiten de wet gesteld door de volgende proclamatie, die kanselier Dambray geleend had van een oude wet, die misschien tegen Madrin gebruikt was.

***Verordening van de koning met betrekking tot veiligheidsmaatregelen.
(Moniteur, 7 maart 1815)***

Louis, bij de gratie van God, koning van Frankrijk en Navarre, groet u allen, die dit lezen.

Artikel 12 van de grondwet heeft ons opgedragen regels en bevelen te maken betreffende de veiligheid van de Staat. Het zou ernstig comprimerend zijn als we niet onmiddellijk maatregelen namen om de onderneming te onderdrukken, die zo juist tegen ons vorstendom is ondernomen en een eind te maken aan de samenzweringen, die proberen een burgeroorlog aan te wakkeren en de regering omver te werpen.

Hierom en vanwege het verslag dat voor ons is gemaakt door onze geliefde en trouwe dienaar de kanselier van Frankrijk, dhr. Dambray, uitvoerder van onze bevelen en op advies van onze raad, hebben we bevolen en bevelen we als volgt:

Art.1. – Napoleon Bonaparte is tot verrader en opstandeling verklaard, want hij is gewapend het departement Var binnen gedrongen. Alle gouverneurs, militaire commandanten, nationale garde, burgerlijke autoriteiten en zelfs eenvoudige burgers

moeten gezamenlijk naar hem zoeken, hem arresteren en hem meteen voor een krijgsraad brengen, die na hem herkend te hebben tegen hem zal uitspreken de straffen, die de wet bepaalt.

Art. 2- Eveneens zullen gestraft worden voor dezelfde misdaden alle militairen en beambten van alle rangen, die Bonaparte vergezeld of gevolgd hebben bij zijn invasie op Frans grondgebied, met uitzondering van – binnen acht dagen volgend op deze publicatie van dit bevel – zij, die zich overgeven aan onze gouverneurs, commandanten of militaire divisies, generaals of burgerlijke beambten.

182 *Art. 3. – eveneens zullen vervolgd en gestraft worden en beschuldigd van rebellie en pogingen van verandering van regeringsvorm en uitlokken van een burgeroorlog alle burgerlijke en militaire leiders, hoofden en beambten in genoemde leidingen, betaalmesters en inners van publieke gelden en zelfs eenvoudige burgers, die zowel direct als indirect hulp en ondersteuning bieden aan Bonaparte.*

Art.4. – Eveneens zullen zo gestraft worden in overeenstemming met artikel 102 van het Wetboek van Strafrecht zij, die – door toespraken, gegeven in openbare plekken of bijeenkomsten, plakaten of geschriften – deelgenomen hebben of burgers hebben aangemoedigd deel te nemen aan de revolutie of niet verhinderd hebben deze te stoppen.

Onze kanselier, onze ministers, secretarissen van staat en onze directeur van politie, ieder voor zover het hem betreft, wordt opgedragen dit bevel uit te voeren, dat zal worden bijgevoegd in het avondbulletin en naar alle militaire gouverneurs, divisies, generaals, commandanten, prefecten, sub-prefecten en burgemeesters van ons vorstendom zal worden toegezonden met het bevel het te laten drukken en rondspreiden in Parijs zowel als overal waar en wanneer het nodig is.

Geschreven in het château van de Tuilerieën op 6 maart 1815, in het 20^e jaar van onze regering.

Getekend: Louis

Voor de koning: de kanselier van Frankrijk

Getekend: Dambray

In de ogen van hen, die zo'n proclamatie hadden gepubliceerd, waren de landing van de Keizer en zijn mars op Lyon en Parijs te beschouwen als gewelddadige acties tegen de rechten van het volk; troepen, die zich bij hem voegden, waren in een positie van rebellie. Tegenover deze rebellie en Napoleons immense invloed, werden ze gedwongen zich te verbinden aan de erfopvolger van de troon, omdat de koning zelf niet kon komen.

Zoals de Keizer op Sint-Helena zei, was niets verstandiger en beter ontvangen dan de prinses erop uit te sturen Napoleon te ontmoeten, want de koning zelf kon niet komen; het was een manier voor een stad van 100.000 inwoners niet te vallen voor 800 man, opdat Parijs in handen van de koning bleef. Maar de val van de tweede stad van het koninkrijk moet die van de hoofdstad voorspeld hebben.

183 Om 07.00u. kwam de Keizer Lyon binnen, omgeven door officieren en generaals van alle rangen, die waren gekomen om hem te zien; aan zijn zijde kon men zien luitenant-generaal Brayer, commandant van de divisie van Lyon, die met een grote staf was gekomen om hem te ontmoeten. Het enthousiasme van deze grote stad was op zijn hoogtepunt en geluk en opwinding tekenden zich af op alle gezichten.

Het is onmogelijk zich de drukte voor te stellen van mannen, kinderen en oude mensen, die naar de bruggen en de ontschepingsplaatsen renden, met het risico vermorzeld te worden. Iedereen wilde hem zien, hem horen, er zeker van zijn dat hij het inderdaad was

en niet een of andere ingebeelde persoon, het voorwerp van hun hoop en niet van de vernietigende illusie. Kreten als Vive l'Empereur! Weg met de priesters! Weg met de bannelingen! Weg met het feodalisme! schalden door de lucht als een drum. De Keizer was aangedaan en deelde in deze publieke verering, maar merkte toch de beschuldigingen tegen de koninklijke regering op, die hem een zekere garantie gaven van het succes van zijn plannen, evenals een bewijs van de oproep, die hij aan het Franse volk deed – vernederd door buitenlanders door hun regering en bezorgd over hun toekomst. Zijne Majesteit verbleef in de residentie van de aartsbisschop, waar alles klaar was om hem te ontvangen en hij gaf zijn eigen veiligheid in handen van de voormalige nationale garde.

Geen twijfel eraan, dat hij persoonlijk de voormalige man van de nationale garde had gecontroleerd, die de prins had vergezeld; maar op Sint-Helena verklaarde hij het voor onjuist dat hij gevraagd had te man te spreken en hem het kruis had gegeven, zoals is beweerd. Het is ook niet juist dat hij de hulp van de bereden nationale garde geweigerd had, omdat dit had gefaald haar plicht te doen in het begeleiden van Monsieur, zoals het had moeten doen. Dit kwam mee, omdat dit instituut een bereden nationale garde niet herkende.

Op 11 maart ging de Keizer, vergezeld door een paar generaals en een piket van hussards, naar de Place Bellecour en inspecteerde de divisie van generaal Brayer. Zijne Majesteit aanschouwde dit plein met plezier, dat hij vijftien jaar geleden herbouwd had vanuit haar ruïnes en waarvan hij de eerste steen had gelegd. De menigte werd vergroot door het omringende publiek, dat gekomen was om hem te zien.

184 De kreten als Vive l'Empereur! en het enthousiasme waren net zo groot als de vorige dag. Toen de Keizer naar de residentie van de aartsbisschop terugkeerde, trof hij de galerij aan vol met generaals, kolonels en magistraten; hij sprak een ieder in zijn eigen taal aan en ging de salon binnen, waar hij het keizerlijk hof ontving en de gemeentelijke autoriteiten, de legerleiders en de hoofden van de nationale garde.

Zijne Majesteit beval dat alle legercommandanten, die gelegerd waren in het omringende landelijke gebied, zo moesten doorgaan op die plek of langs zijn route langs de aangrenzende departementen. Hij schreef aan maarschalk Ney, die in Lons-le-Saulnier was met zijn leger, op weg te gaan en zich bij hem te voegen. Vanaf Lyon was de Keizer al bezig decreten uit te vaardigen en het land te regeren. Die dag vormde de divisie van generaal Brayer de voorhoede op weg naar Parijs.

Na een proclamatie voor het volk te Lyon gegeven te hebben, vertrok de Keizer op de 13^e, diep geraakt door de gevoelens, die hem waren getoond. De eenvoudige woorden: 'Mensen van Lyon, ik houd van jullie!' drukten de emotie, die hij voelde, perfect uit.

De Keizer had een koets gekocht om zijn tocht te vervolgen en hij gaf mij de leidsels. Dhr. Fluery de Chaboulon voegde zich bij de Keizer in Lyon. Hij was in het kabinet aangesteld om in Parijs te werken onder baron Fain. Zijne Majesteit benoemde hem tot senior raadslid en beloonde hem hiermee zijn eerste voorkeur voor een standvastige toewijding gedurende zijn missies op Elba en naar Bazel.

Zijne Majesteit stopte in de middag in Villefranche en ging naar het Stadhuis, waar een groot aantal gewonde soldaten aan hem werden gepresenteerd.

Tijdens de nacht kwam de Keizer in Mâcon aan en hij werd ondergebracht in het Hôtel du Sauvage; hij klaagde er over, dat hij niet in de prefecture sliep. De volgende dag ontving hij de goede wensen van de gemeentelijke autoriteiten en de nationale garde. Hij sprak veel met een van de aides, wiens openhartigheid hem amuseerde; deze aide had hem net verteld dat 'vanaf het moment dat hij hoorde van zijn landing, hij hem als een gek had beschouwd.' Hij was niet de enige en de Keizers zogenaamd gekte was een van de redenen van het succes van zijn onderneming.

185 De Keizer zei tegen hem: ‘Tijdens de laatste oorlog hield je de eer van Bourgondië niet hoog!’ ‘Sire, dat was niet onze fout, u had ons een slechte burgemeester gegeven!’ De prefect, dhr. Germain, een van de kamerheren, die aan hem werd voorgesteld in Parijs in 1804 en die hij graaf had gemaakt, was verdwenen. De Keizer zei: ‘Germain meende dat hij van me weg moest vluchten; zijn persoon is niet zo belangrijk, dat we niet zonder hem kunnen.’ Van de ene stad naar de andere stonden de mensen rijen dik langs de weg.

De Keizer vernam in Mâcon dat de Parijse nationale garde de koning wilde verdedigen en dat de prins weigerde de Tuilerieën te verlaten. ‘Wat denk je, Brayer,’ vroeg hij de generaal, die aanwezig was en die antwoordde: ‘Sire, laat ze praten, ze vinden geen enkele soldaat, die tegen u zal vechten en het enthousiasme van de bevolking is zo groot, dat u zult aankomen met 500.000 man als u dat wilt.’

De Keizer kende generaal Brayer niet erg goed en de boodschap van een van zijn stafleden, dhr. Saint-Yon aan Burgoin, had hem verrast. Hij zei op Sint-Helena: ‘Zijn carrière had zich ver van mij vandaan afgespeeld, maar de openheid waarmee hij me begroette, toen hij zich bij mij voegde aan het hoofd van een grote staf van officieren, liet al mijn twijfels verdwijnen. Het was vooral tijdens onze reis van Lyon naar Parijs dat ik in staat was al de kracht van zijn karakter te waarderen.

De Keizer arriveerde op de 14^e in Châlon. Het goot van de regen, maar de bevolking stond toch overal langs de weg. Toen hij bijna de stad in zou gaan, werd hem wat artillerie getoond, die bedoeld was voor gebruik tegen hem en die het volk had afgepakt; hij feliciteerde het en maakte van de gelegenheid gebruik om hen te zeggen dat hij altijd hun fijne gedrag in 1814 zou onthouden. Hij stuurde het Légion d’honneur naar de burgemeester van Saint-Jean-de-Losne en zei erbij: ‘Het was goed voor mensen zoals hij dat ik het Légion d’honneur heb opgericht en niet voor de bannelingen van onze vijanden.’

In Châlons ontving Zijne Majesteit een afvaardiging van de stad Dyon; de inwoners hadden de prefect verdreven en de Keizer verving de burgemeester en benoemde iemand anders.

186 Op de 15e sliep de Keizer in Autun; hij ontving de gemeentelijke autoriteiten en berispte ernstig de burgemeester, die overheerst werd door een handvol edelen, ‘Wie bent u, meneer, dat u geregeerd wordt door een paar bevoorrechten? Ben u zelf niet een volksman, moet u niet zorgen voor het volk, dat u leidt naar de haat van de adel?’ De Keizer verwijderde hem uit zijn bureau.

Op de 16^e sliepen we in Avallon. De Keizer werd daar verwelkomd zoals overal en de nationale garde stond tot zijn persoonlijke dienst. Hij herinstalleerde verschillende burgerlijke dienaren, die verwijderd waren, omdat ze hadden deelgenomen aan de verdediging van hun land tegen de buitenlanders; Hij gaf het bevel de sub-prefect van Semur te arresteren en naar de gevangenis van Avallon te sturen vanwege vervolging van landgenoten.

De Keizer kwam de volgende dag, de 17^e, aan in Auxerre, lunchte in Vermenton. De prefect, dhr. Gamot, zwager van maarschalk Ney, was op zijn post gebleven. Zijne Majesteit verbleef op de prefecture en trof in de salon een levensgroot portret van zichzelf in Keizerlijk gewaad aan en tevens een buste van de keizerin en zijn zoon. De Keizer ontving de felicitaties van de autoriteiten en sprak over het belang van de natie. Een paar gepensioneerde officieren kwamen hun diensten aanbieden; tijdens deze dag ontving hij een officier van maarschalk Ney, die hem diens dreigende aankomst aankondigde.

De Keizer riep dhr. Viard bij zich, vicaris van de kathedraal, die vanaf zijn kansel trouw

predikte aan de bestaande regering en het verzet tegen het leger van de Keizer organiseerde. Het was inderdaad laat, gevaarlijk en tegengesteld aan het karakter en de voorzichtigheid van een priester. De Keizer berispte hem voor het ontketenen van een burgeroorlog in naam van een God van vrede en dankbaarheid, vertelde hem dat hij zich slechts moest bekommeren over geestelijke zaken en haalde verscheidene passages van de Heilige Schrift aan, waarop de vicaris niet wilde en niet kon antwoorden.

Het werd weer bevestigd aan de Keizer, dat de koning Parijs wilde verdedigen. ‘Het enige leger, waarop hij kan rekenen, is nu van mij. Ney komt er aan. Ik ben de Provence en Boven-Dauphiné door gestoken met 900 man, ik heb er nu 30.000. Drie miljoen boeren staan langs de weg en geven mij hun zegen. Waarom? Omdat ik Frankrijk geëerd heb en gereëerd heb in de geest van de natie.

- 187 De Bourbons hebben het buitenlandse juk gebracht en de geest van verbanning. Franrijk werpt dit van zich af. Ik ben vol vertrouwen over Parijs, Louis XVIII is te scherpzinnig om op me te wachten in de Tuilerieën.’

Gedurende de nacht klopte de groot-maarschalk op de slaapkamer van de Keizer en ik deed open. Hij was gekomen om te zeggen dat de maarschalk in de stad was aangekomen. De Keizer wilde hem pas de volgende dag, de 18^e, ontvangen. Het eerste ogenblik was voor de maarschalk oncomfortabel; zou hij herinnerd worden aan zijn belofte aan de koning? Het duurde niet lang; de groot-maarschalk had hem geschreven dat hij ontvangen zou worden als op de dag na de Moskowa. De Keizer opende zijn armen, wierp zich op hem en zij omhelsden elkaar. Alleen gelaten spraken ze lang, de maarschalk gaf toe, dat hij was meegevoerd door zijn leger, hij kon het niet in dienst houden voor de koning en hij had Parijs verlaten met de volle intentie om tegen de Keizer te vechten.

Zijne Majesteit beval dat de boten, die verzameld waren om een deel van het leger, dat uitgeput was, te vervoeren tot Fossard. De Yonne was gezwollen, een van de boten zonk en een paar inzittenden verdronken. Dit verlies, dat generaal Brayer, die hen commandeerde, hevig ontroerde, werd diep gevoeld door de Keizer, die zichzelf prees, omdat zijn terugkeer geen enkel menselijk leven had gekost.

Die ochtend had de Keizer het 14^e linie regiment geïnspecteerd. Hij mengde zich toen onder het volk, dat nieuwsgierig was hem te zien en hij keerde terug naar de prefecture, vergezeld door dezelfde kreten als Vive l'Empereur! Weg met de priesters! Weg met de samengestelde belastingen!, die hij sinds zijn landing had gehoord. Een paar royalistische afgezanten probeerden en verkregen zelfs toegang tot het gebouw van de prefecture. Ze werden herkend en een van hen zou uit het raam gegooid zijn als graaf Bertrand niet tussen beide was gekomen. De Keizer, geïnformeerd over een paar opstanden in het zuiden en van de eerste bewegingen van de hertog van Angoulême, nam, voordat hij vertrok, maatregelen om dit alles te onderdrukken. De generaals Suchet, Gérard en anderen zonden afgezanten om de Keizer hun toewijding te tonen. De Keizer stuurde een brief naar Lecourbe, die gretig was zijn patriotisme in dienst van de Keizer te stellen. De Keizer verliet Auxerre en de mensen begeleidden hem ver voorbij de stad. De Keizer was gespannen in Fontainebleau aan te komen en Parijs binnen te gaan op de 20^e.

- 188 Overall had de grootste blijdschap de overhand langs zijn weg. In Fossard trof hij een regiment dragoons zonder officieren, dat zich bij hem voegde: hij inspecteerde ze en gaf complimenten en bevorderingen. Hij was er verbaasd over, dat de jonge Moncey, die het 3^e hussard commandeerde, zich verplicht had voor hem te vluchten, terwijl hij een bericht zond, dat hij nooit tegen hem zou vechten, maar hij had een eed gezworen, waarvan hij niet was ontslagen. Verschillende officieren en huzaren van dat regiment volgden de algemene stemming en kwamen zich bij de Keizer voegen. Zijne Majesteit liet me voor

hem uitgaan en beval mij in Fontainebleau te wachten. Een paleiskwartiermaker, dhr. Deschamps, was daar aangekomen en alles was voorbereid om de Keizer te ontvangen; de voormalige conciërge was er nog, maar stond op het punt ontslagen te worden. Ik kwam om 11.00u. aan. Het gerucht was rondgegaan dat in het bos 1100 tot 1200 man klaar stonden om de Keizer te ontvoeren. Zijne Majesteit stopte gedurende vier uur in Moret en ging pas verder nadat hij een rapport had ontvangen dat het bos doorzocht was en dat de garde bij elke uitgang richting Parijs, Orléans en Melun stonden. We waren toen vlakbij het leger van de koning en ik had onderweg niets gezien. Zijne Majesteit arriveerde om 16.00u., begeleid door een paar honderd cavaleristen: de kolonels Jermanowski en Ruhl en een paleiskwartiermaker, dhr. Buisson, galoppeerden naast de deur van het rijtuig. De Keizer leek het fijn te vinden weer in dit paleis te zijn, wiens verdrag hem gedwongen had elf maanden geleden te vertrekken. Een flink vuur was aangestoken in zijn slaapkamer; hij liet de conciërge komen, een van zijn voormalige bedienden, die hem vertelde, dat zodra de Bourbons terug kwamen, zij bezig waren geweest om alle symbolen te verwijderen, die deden denken aan de Keizerlijke regeerperiode, maar de gekroonde N, boven het bed gebeeldhouwd, was aan hun aandacht ontsnapt en was er nog. Nadat hij hem had verzekerd van zijn voortgezette welwillendheid tegenover hem en zijn familie en na hem congé te hebben gegeven, ging de Keizer naar bed. Om 07.00u. kleepte hij zich aan en hoorde spoedig van het vertrek van de koning door de groot-maarschalk, die het ook net had vernomen.

Voordat hij op weg ging naar Parijs beval de Keizer dat het Elbaanse bataljon een dag rust moest krijgen en hij zei mij direct naar Parijs te gaan. Tussen Fontainebleau en Essonnes inspecteerde Zijne Majesteit een regiment. De voerman, die me vervoerde, moest stoppen; de Keizer vroeg wat dat voor een rijtuig was en hoorde dat het het mijne was en beval me door te rijden.

189 Op het plein Cour de France vond ik het rijtuig van de Keizer, stalmeesters en huishoudelijke staf. Ik kwam aan in de Tuilerieën om 18.00u. Er was geen teken dat er een andere vorst in dit paleis had gewoond: de receptie en de huishoudelijke staf waren op hun post; het leek meer alsof de Keizer van een reis was terug gekeerd. De Keizer zelf arriveerde pas om 20.00u. op 20 maart, omdat hij was opgehouden door de verzamelde menigte langs zijn route en door de felicitaties van de generaals, die naar buiten kwamen om hem te begroeten. Het leger, dat verzameld was in Vilejuif om voor hem te vechten, diende als zijn escorte.

Toen de Keizer uit zijn rijtuig stapte, droegen duizenden armen hem naar boven naar zijn appartementen; de duizelingwekkende vreugde was overal. Koningin Hortense, in het zwart gekleed, wachtte hem op in haar salon. De Keizer omhelsde haar hartstochtelijk, de troost biedend, die ze mocht verwachten door de vriendschap van Zijne Majesteit tegenover haar en keizerin Josephine. Na de eerste ogenblikken van het meest legitieme verdriet en spijt (over het sterven van Josephine, rkv) ging hij zijn salon binnen en sprak met hoogwaardigheidsbekleders van het Keizerrijk. Allen waren verrukt, zelfs uitgelaten en hij deelde deze gevoelens zonder voorbehoud. Zijne Majesteit trok zich pas te middernacht terug in zijn kwartieren, uitgeput.

Veel mensen hebben beweerd dat de terugkeer van de Keizer niet juist was, dat hij omringd had moeten blijven door zijn dappere Elbaanse bataljon, dat de mars had doorgezet om met hem aan te komen. Dit is wat ik op Sint-Helena Zijne Majesteit hoorde zeggen: 'Ik ging Parijs binnen zoals ik Grenoble en Lyon binnen trok, aan het einde van een lange dagmars en aan het hoofd van de legers, die me tegemoet werden gezonden; ik kwam in Parijs aan zoals ik terug keerde van Marengo, Austerlitz, Tilsit. Ik moest teveel

andere zaken te doen om twee dagen te verspillen om een ceremoniële entree voor te bereiden; ik zou daar nog geen vijftien minuten aan besteed hebben.’

De terugkeer van de Keizer in de Tuilerieën, het herkrijgen van de macht met 900 man, zonder een schot af te vuren of een druppel bloed te verspillen en zonder enige interne samenzwering door de inwoners van het land, zal altijd herinnerd blijven onder de schitterende gebeurtenissen, waarvan de geschiedenis van naties geen of erg weinig voorbeelden biedt.

190 Of het nu gehoorzaamheid of genialiteit is, maakt niet veel uit; we zagen het met onze eigen ogen en het blijft ongelooflijk zonder meer. De Keizer had zo net in 20 dagen een route afgelegd, die 40 dagen marcheren vroeg. De Keizer had zich rustig gevestigd op Elba in zijn nieuwe situatie, maar de voorwaarden, afgesproken in het Verdrag van Fontainebleau waren niet nagekomen, ze waren geschonden. Er zou een aanslag op zijn leven gepleegd gaan worden, het plan was op Corsica ontstaan en de Keizer was er over ingelicht door zijn vrienden. Er was een plan om zijn vrijheid te beperken en hem te interneren op Sint-Helena. Hij was niet langer verplicht zich te houden aan de voorwaarden, die hij alleen vasthield; macht was alles dat voor zijn vijanden van belang was, omdat waarheid, respect voor verdragen, familierelaties en de herinnering aan eervolle vriendschappen niets meer betekenden. Het doel, dat hij had gesteld, het geluk van Frankrijk, de motieven, die hem tot abdicatie hadden geleid, waren zinloos geworden. Hij erkende dat de regering, die de zijne opvolgde, tegen de belangen van de natie inging, dat de geest van de bannelingen domineerde en dat dit iedere dag leidde tot serieuze fouten tot meer ernstige fouten, dat Frankrijk geruïneerd werd. Hij erkende dat, als hij fouten had gemaakt, hij schuld was aan zijn eigen val, minder dan aan intriges, verdragen aangeboden of geschonden, maar altijd geruggesteund door buitenlanders en het ongelukkige van de invasie van 1814; Frankrijk miste hem en zou hem met open armen ontvangen... Zo lang het zijn eigen belang betrof, aarzelde hij. Maar als het ging om de heiligheid, de eer en glorie van het moederland, was er geen aarzeling: geheel aan Frankrijk behorend zou hij alles voor haar doen. De Keizer landde op 1 maart in Golf Juan en marcheerde naar Parijs; elke drie dagen verdubbelden zijn militaire krachten zich; op elke plek langs zijn route toonden de mensen hem hun zegeningen en hun hoop en toonden ze hem hun bereidheid hem te verdedigen als hij werd aangevallen. Boeren en soldaten, burgerlijke dienaren en magistraten, allen zeiden hem, dat ze verloren waren, als hij niet was gekomen. In 20 dagen was hij voor de muren van Parijs aan het hoofd van 60.000 man en de koning, die niet het kwaad niet kon voorkomen dat zijn koeriers, zijn ministers en de bevoorrechte klasse Frankrijk hadden gebracht, onderging de pijnlijke wijsheid om zijn paleis in het holst van de nacht te verlaten. Zo werden dus de woorden van de Keizer waar aan dhr. Poggi, toen hij over de Bourbons sprak: hun regering van 19 jaar was zo zwak, dat zelfs met een wonder boven op een wonder het niet kon stand houden.

191 Het enige dat ontbrak aan deze grote onderneming was, voordat het volledig succesvol zou zijn voor de Keizer, dat hij twee weken later Elba zou hebben verlaten; zijn landing zou niet meer de soevereinen bijeen in Wenen hebben aangetroffen en de verklaringen van 23 tot 25 maart zouden niet zijn gemaakt. Vele gebeurtenissen, die zijn terugkeer naar Frankrijk hebben bepaald, zouden zijn beïnvloed. Ongelukkigerwijs keerde dhr. Colonna uit Napels terug en deze bracht hem de boodschap van de koning daar, die de afsluiting van het Congres aankondigde en het vertrek van keizer Alexander naar Sint-Petersburg. Had de Keizer Elba verlaten alleen vanwege het ontvangen van deze boodschap, die hij uit Wenen verwachtte, die Cipriani persoonlijk bracht en die te Porto-

Ferrajo aankwam op de 27^e dan had de Keizer zijn vertrek enkele dagen uitgesteld. Ongelukkigerwijs had de Keizer het eiland verlaten op de 26^e. Cipriani, bedroefd, omdat hij de Keizer niet aantrof en vertraagt in het bereiken van Frankrijk, kwam pas bij ons in Parijs.

192- *De blz. 192 – 208 bevatten zwart-wit afbeeldingen van diverse hoofdrolspelers van dit*
208 *boek.*